

LO REY D'ARAGÓ NO·NS FA SINÓ GREUGES E VILANIES!: PAPAT I CASA D'ARAGÓ A LA CRÒNICA DE MUNTANER (I)¹

Josep Antoni AGUILAR ÀVILA
Universitat Catòlica de València

0. INTRODUCCIÓ

Diu Ramon Muntaner² que Conrad Llança, abans d'una batalla amb l'estol del rei del Marroc (format per les galeres "mills armades e de mellors gents de sarraïns que jamés no fossen armades", c. 19, p. 683), va encoratjar la seua tripulació amb una arenga que començava així:

—Senyors, vosaltres sabets que la gràcia de Déu és ab lo senyor rei d'Aragó e ab tots sos sotmeses e sabets quantes victòries han haüdes sobre sarraïns (*ibidem*).

Vet ací, posada en boca d'un dels generals més il·lustres dels nostres reis, una sentència que, sens dubte, s'adiu molt amb les tesis que poblen les pàgines de la *Crònica* de Ramon Muntaner: els catalans compten amb l'ajuda de Déu, que mai no els desempara i els dóna grans conquestes i victòries sobre tots els seus enemics, especialment els infidels. Des de ben aviat, en efecte, el nostre cronista s'esforça a interpretar les vicissituds de la casa d'Aragó d'acord amb un esquema providencialista que, al darrere de cada fet històric, veu una plasmació de la voluntat divina. La narració del miraculós engendrament del rei En Jaume, per exemple, es clou amb unes consideracions de Muntaner que presenten els reis d'Aragó com l'instrument predilecte de Déu per exalçar la seua fe:

Que dic, e així fo veritat, que ell fo rei de ventura e rei de vertut e de gràcia; que assenyalament havets entès que obra de Déu fo lo seu neiximent, e dels majors miracles e pus visibles que Déus feés pus pres carn humana de madona santa Maria. Per què cascuns dels reis qui són estats en Aragon, e a Mallorca e en Sicília ne d'aquí avant hi seran, d'ell deixendents, podem fer compte que són en aquell mateix grau reis de gràcia e de vertut e de vera natura. E que així com Déus los ha creats, així los exalça e los exalçarà tots temps contra llurs enemics. Per què lo pare sant, lleixats tots els altres reis del món, faria gran mercè a la crestiandat, que ab aquests se lligàs e se unís e es fermàs; que aquests, ab bastament que els donàs de la moneda del tresor de la santa Es-

1. Aquest article s'inscriu en el projecte d'investigació HUM 2005-06110-C02-01/FILO, que es desenvolupa a la Universitat de València amb el suport del Ministeri de Ciència i Tecnologia.

2. Totes les citacions de Ramon Muntaner procedeixen de l'edició de F. SOLDEVILA a les *Quatre Grans Cròniques* (1971), així com també les de Pere el Cerimoniós. Quant a la *Crònica* de Bernat Desclot, segueisc el text curat per Coll i Alentorn (DESCLOT 1949-1951).

gleia, li cobraria la terra d'Oltramar e metrien a baix tots los infeels. Cor la obra que Déus féu en fer néixer lo dit senyor rei En Jacme d'Aragon, no la féu debades, ans ho féu al seu serviï, e ha-ho mostrat d'aquell temps entrò a ara, e ho demostrarà d'aquí avant (c. 6, p. 672).

Si no vaig errat, aquesta és la primera vegada que la *Crònica* fa referència al papat, i té interès trobar-la tot just després que el cronista ens haja presentat la figura del rei Conqueridor, “lo qual regnà molt de temps, ab grans victòries e ab molt de creiximent que donà a la santa Fe catòlica” (*ibidem*). Les conquestes de Mallorca i València provaven una voluntat decidida de servei a l'Església, que Muntaner no s'està de destacar sempre que pot. En aquest sentit, l'estudi del tractament que fa la *Crònica* de les relacions entre el papat i la casa d'Aragó revela una sèrie de temes i motius en què adquireix una importància fonamental la visió d'un casal de Barcelona campió de la cristiandat i tocat per la benedicció dels cels. En realitat, es pot dir que aquesta visió arriba a determinar fins i tot la presentació dels diversos papes, i es tracta d'un fenomen fàcilment resseguible a través de les pàgines muntanerianes. El propòsit d'aquest article és, així, doble: d'una banda, *a*) estudiar quines són les concepcions que Muntaner ens presenta sobre el papat i com aquest es relaciona amb les *gesta* protagonitzades pels reis catalano-aragonesos contra els seus enemics, i, de l'altra, *b*) detectar quins són els recursos amb què Muntaner configura el retrat d'aquest grup de personatges. Pel que fa al primer punt, he comparat els judicis de Muntaner sobre les intervencions dels papes en les guerres de França i els Anjou contra Aragó amb els que ens donen les altres cròniques catalanes (Bernat Desclot, *Gesta Comitum Barcinonensium*, Pere el Cerimoniós) i els historiadors francesos i italians del període (Guillem de Nangis, Bartolommeo da Neocastro, Giovanni Villani). En aquesta ocasió, he volgut donar preferència als capítols relatius a l'expedició a Sicília de Pere el Gran. Quant al segon, he volgut analitzar la imatge dels papes muntanerians a la llum de les percepcions detectables en una sèrie de textos encara no prou considerats des del punt de vista filològic, com són les relacions de procuradors o rendicions de comptes d'ambaixadors,³ textos redactats pels responsables de missions diplomàtiques a prínceps o —pel que ara ens interessa— papes, que narraven amb més o menys detalls les vicissituds de la missatgeria i recollien els parlaments sostinguts entre l'ambaixador i el seu amfitrió. Per a la comparació, he escollit algunes de les relacions d'ambaixades a la cúria fetes pels exponents més destacats de la diplomàcia aragonesa entre les darreries del s. XIII i la primera meitat del s. XIV, que hom pot consultar a les monumentals *Acta Aragonensia* (=AA) compilades pel professor Finke (1966-1968). Aquestes rendicions de comptes no sols resulten fonamentals per a anotar els capítols de la *Crònica* centrats en els moviments diplomàtics entre els sobirans d'Aragó i el papat, sinó que, com espere demostrar, els recursos narratius del cronista en aquests passatges s'adiuen molt amb els que trobarem als textos redactats pels agents i marmessors dels nostres reis.

1. LA CROADA FINGIDA O LA VELLA QÜESTIÓ SICILIANA

Pocs anys abans que Ramon Muntaner començàs a escriure la *Crònica*, un altre monarca de la Casa d'Aragó, Frederic III de Trinària, germà de Jaume II *el Just*, ja demostrava tenir

3. De fet, l'únic a dedicar-los dues pàgines fou Miquel Coll i Alentorn, que els defineix així: “són a la vegada textos historiogràfics i fonts per a la historiografia les abundants relacions de procuradors o rendicions de comptes d'ambaixadors que han arribat fins a nosaltres. Unes són en llatí i d'altres en català, i moltes revesteixen el més gran interès, sobretot des del punt de vista polític i diplomàtic” (COLL I ALENTORN 1991: 127).

una plena consciència del grandíssim pas que havia suposat la conquesta de Sicília per a la reputació de la seua dinastia. Per això, en una lletra escrita a Messina l'any 1319 i adreçada precisament al rei d'Aragó, Frederic adduïa amb orgull les causes que el feien sentir-se senyor legítim dels sicilians:

La primera [rahó] és que yo cuyt tenir Sicília ab bona consiència segons Déu, e asò cuydaria mostrar clarament a tothom qui volgués entendre rahon. La segona és que yo la tenc a honor de mi metex segons lo món, en lo qual honor entén fermament viure lo romanent de ma vida e morir quant a Déu plaurà. La tersa és que la tenc a gran honor e a-xaltament de la cassa d'Aragon; que, ya sia que la cassa d'Aragon sia tostems estada gran e honorada, vós sabets, bell frare, que, *depux que fo lo fet de Sicília, la dita cassa d'Aragon fo molt exalsada e temuda, e és vuy en dia e serà tostems ab la voluntat de Déu mentre que-l fet estia en la manera que ara està, so és a saber, sota la nostra senyoria e de nostres areus, que som membres de la casa d'Aragon* (GIUNTA - GIUFFRIDA 1972: 176, doc. CXX).

Si no vaig errat, el judici que acabem de llegir coincideix fil per randa amb la doctrina que Muntaner explica al capítol del famós exemple de la mata de jonc (c. 292), quan parla del suport que el rei d'Aragó, com a “cap e major de tot”, ha de donar a les altres branques del casal, entre elles precisament la siciliana: “E així mateix, sia sa mercè que li vaja al cor que sostenga lo senyor rei Frederic, son avoncle, e sos fills, qui són sos cosins germans de dues parts, e que el senyal seu qui reig Sicília no jaquesca deperir per neguna res; que mentre a ell e a Déu plàcia, aquella casa estarà ferma e segura, a honor de Déu, e d'ell e de tot son llinatge” (c. 292, p. 924). Frederic, que, com hem vist, no deixava de compartir amb l'autor de la *Crònica* la mateixa visió providencialista sobre el destí de la seua casa, escrivia aquestes paraules després d'anys de lluites (diplomàtiques i al camp de batalla) amb els monarques de la casa francesa d'Anjou (Carles II *el Coix* i Robert *el Savi*), que, a pesar de perdre Sicília l'any 1282 durant la revolta de les Vespres, encara controlaven el regne de Nàpols i aspiraven a recuperar el domini de l'illa, per a la qual cosa mai no van deixar d'explotar la seva poderosa influència sobre el pontífex romà, cada vegada més favorable a la causa angevina.

En realitat, resulta difícil escriure sobre els papes a l'obra del cronista empordanès i no tenir en compte els capítols de la Guerra de les Vespres Sicilianes, una de les seccions més extenses de la *Crònica* (cc. 32-198) i, per ventura, la que millor demostra el seu caràcter de *Gesta Dei per catalanos*, com adverteix Hauf (1993: 285).⁴ De fet, hi ha un detall que salta a la vista en llegir els relats de Desclot o Muntaner sobre les campanyes italianes, i que em sembla força significatiu: el Papa de Roma fa les seues aparicions més importants com a personatge en iniciar-se la narració dels esdeveniments que van dur a la conquesta de Sicília pels catalans. Per tot això, considere que, en primer lloc, hem de centrar la nostra atenció en aquests episodis.

La nòmina de protagonistes i antagonistes de les pàgines muntanerianes ens deixa, des del principi, uns noms ben notables: Carles I d'Anjou, possiblement l'home més influent a Europa

4. Per a la comprensió de l'ambient històric i, particularment, dels successos de les Vespres Sicilianes, *vid.* el clàssic llibre d'AMARI (1969), encara una font d'informació preciosa en molts aspectes tot i el pas dels anys. Cal advertir que aquesta obra cerca de dilucidar amb especial interès si les Vespres foren una revolta espontània o una conjuració orrida conjuntament pel rei d'Aragó i el basileu de Bizanci (interessat el segon a destorbar els plans de croada contra els grecs concebuts per Carles d'Anjou). El benemèrit historiador es decanta per la primera opció, però el problema ha estat abordat repetidament per la crítica posterior: *vid.* els treballs de CARTELLIERI (1904), WIERUSZOWSKI (1971), GEANAKOPOULOS (1959) i RUNCIMAN (1979), que posen èmfasi en l'existència d'una activitat diplomàtica intensa entre Constantinoble i Barcelona durant els anys previs a l'esclat del conflicte, de la qual deixen constància les fonts documentals.

fins a l'esclat de les Vespres, que van suposar per a ell la pèrdua de Sicília i la fi dels seus projectes a Ultramar; Pere el Gran, rei d'Aragó, a qui, pel dret de la seua esposa Constança Hohenstaufen, filla del malaurat rei Manfred, els sicilians van donar el tron; Martí IV, el pontífex francès que, d'acord amb una política clarament filoangevina, excomunicà Pere el Gran i concedí el regne d'Aragó a Carles de Valois; i Felip III l'Ardit, el rei de França que va dirigir una frustrada croada contra les terres catalanes.⁵ En general, es pot dir que la visió dels fets que Muntaner ens ofereix insisteix, sobretot, en dos punts: d'una banda, el bon propòsit del rei Pere de servir la cristiandat i lluitar contra els infidels, fet que explica el controvertit passatge a Alcoll, íntegrament finançat a expenses de la corona; de l'altra, l'actitud antiaragonesa del papa Martí, que, com a francès de nació, procura sobretot l'honor de Carles d'Anjou i nega l'ajuda de la dècima als catalans, a gran perjudici de la fe catòlica. Val a dir, però, que la *Crònica* resulta ambigua en bastants punts a l'hora d'explicar per què el rei d'Aragó es decidí a envair finalment Sicília. Al c. 35, hom destaca el poder que el rei Carles va assolir després d'haver derrotat els Hohenstaufen: ningú no va gosar durant molts anys oposar-se al seu poder, fins que Pere d'Aragó volgué *venjar* la derrota del seu sogre Manfred i el lleig crim comès contra el jove Conradí:⁶

E lo rei Carles fo vencedor e llevà lo camp, e hac viu lo rei Corral; e, ab mal que li estec, tolli la testa a Nàpols; d'on tots los prínceps del món li'n donaren blasme; emperò així es féu. Enaixí lo rei Carles, puis, no hac contrast en sa terra per negun, ne null hom no se'n mès en venjança a fer neguna, *entrò que el rei En Pere d'Aragó, per honor de sa muller e de sos fills, se posà en cor que aquelles morts venjàs* (c. 35, p. 697).

No és aquest l'únic fragment que parla d'una *venjança*: més endavant, Muntaner dóna com a causa dels plans bèl·lics de Pere el profund disgust que li provoca veure el dolor de la seva esposa Constança, que es plany de la mort del pare:

E així, lo senyor rei En Pere amava més la reina que res qui fos e-l món. Per què cascun se pot pensar con era ab ella quin treball soferia. Que a cascuns vaja lo cor ço que dix En Muntayangol: *Bé ha prop guerra cell qui l'ha enmig del sí, e pus prop l'ha qui l'ha en son coixí*. E així lo senyor rei consentia. Un plant de madona, dins lo cor li cavava; per què, tots perills pensats, en son cor se pensà que la venjança se feés per ell (c. 37, p. 698-699).

Segons crec, Muntaner torna a explotar ací una idea bastant concordant amb la matèria troiana, en atribuir l'inici d'un conflicte bèl·lic a l'amor d'un guerrer per una dona: és així que el cas de Pere i Constança es converteix gairebé en un paral·lel de l'exemple de Carles d'Anjou, creat campió de l'Església només per l'enveja que la seva esposa sent envers les germanes (Muntaner, cc. 32-33).⁷ Amb alguna diferència notable, però: d'una banda, el cronista sempre posa en relleu

5. Pel que fa a Pere el Gran (II de Catalunya, III d'Aragó), els treballs de referència són els de SOLDEVILA (1963 i, sobretot, 1995). La figura de Felip III l'Ardit va ser l'objecte d'estudi de la monografia de LANGLOIS (1887). Quant a Carles d'Anjou, *vid.* HERDE (1979). Finalment, sobre el pontificat de Martí IV, hom pot consultar les informacions aplegades a POTTHAST (1874: 1756-1795), BÖHMER (1898: VI, 1) i el clàssic volum de GREGOROVIVUS (1897: 492-501), a més de la important col·lecció documental compilada pels erudits de la *Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome* (1901).

6. La decapitació de Conradí va ser un dels arguments claus de moltes interpretacions providencialistes sobre la decadència de Carles d'Anjou, la més coneguda de les quals és, potser, la del Desclot (c. 63). Per a aquestes interpretacions, *vid.* AGUILAR (2004).

7. Muntaner coincideix en aquest punt amb altres obres historiogràfiques com la *Crònica de la Morea* o la *Nuova Cronica* de Giovanni Villani (l.VII, c. 89), que també relaten l'anècdota de Beatriu de Provença. Vet ací el text del cronista florentí: "Come la detta elezione fu portata in Francia al detto Carlo per lo cardinale Simone

la legitimitat dels actes del rei d'Aragó, a qui correspon vertaderament el tron sicilià; de l'altra, la *Crònica* celebra l'esperit bondadós i cristianíssim de la reina Constança, esposa lleial i incaaç de concebre cap mal pensament (“de madona santa Maria ençà no nasc pus devota dona, ne pus santa, ne pus graciosa que madona la reina”, c. 96, p. 850). Val a dir que aquest judici darrer té un bon contrapunt en l'opinió que de l'hereva Hohenstaufen ens han deixat altres cronistes europeus que també consideraven les intrigues del rei un producte de la influència exercida per la muller, i val la pena de contrastar els encesos elogis de Muntaner amb les diatribes d'un Guillem de Nangis, que, com a francès, s'ho veia tot d'una forma una mica diferent:

Circa idem tempus Petrus Aragoniae rex, uxoris suae Constantiae reginae arte callida circumventus, quae se heredem regni Siciliae faciebat, assensum dedit Siculis, qui contra dominum suum regem Siciliae conspiraverant, si adversus ipsum et gentem suam insurgeret, pro posse suo eosdem juvare fideliter et tueri [...] *O Constantiae mulier detestabilis, quae mala suasa a diabolo tot mala fieri impetrasti, et tot bona, quae concepta fuerant et fieri poterant, impedisti! Erat enim christianissimus rex Siciliae Karolus cruce signatus, magnumque apparatus praeparaverat, in terrae sanctae subsidium profuturum, et ad regnum Hierusalem, cujus jus emerat, conquirendum. Debat vero illuc in brevi proficisci, ut gentem Sarracenicam Christiani nominis inimicam expugnaret, si Dominus annuisset. Sed totius huius impeditor diabolus currens ad sua arma vetustissima, per quae privavit hominem de gaudiis paradisi, ita commovit Siculos hortatu et consilio reginae Constantiae Petri Aragoniae uxoris, quod statim de Aragonia reversis, ipsorum nunciis tyrannidem arriperunt contra gentem regis Karolis gallicanam* (RHG, I, 516).

Per a Nangis, en efecte, l'actuació del casal català va suposar un gran dany per a la cristianitat, en destorbar tots els bons propòsits del rei Carles. És clar que sobre aquest projecte ultramarí de l'Anjou hi havia també altres punts de vista, que la tradició historiogràfica catalana representa força bé. El mateix Muntaner assenyala el vertader objectiu dels aparellaments esmentats per Nangis, que no era sinó la conquesta del tron bizantí, i fa una afirmació ben contundent: el dia que el papa va coronar Carles rei de Sicília “fo dia maleït a ops de crestians, que per aquella donació assenyalada s'és perduda tota la terra d'Oltramar e tot lo regne del Natulí, que turcs han llevat a l'emperador de Constantinoble, e se n'és feta e es fa e es farà grans mortaldats de crestians” (p. 696). Com he dit, Desclot se situa en una línia bastant semblant i descriu també els pèsims resultats que va tenir per a la cristiandat la política oriental angevina, més interessada, en efecte, a arrabassar Constantinoble als ortodoxos que no a lluitar contra l'infidel:

dal Torso, si n'ebbe consiglio col re Luis di Francia, e col conte d'Artese, e con quello di Lanzone suoi fratelli, e cogli altri grandi baroni di Francia, e per tutti fu consigliato ch'al nome di Dio dovesse fare la detta impresa in servizio di santa Chiesa, e per portare onore di corona e di reame. E lo re Luis di Francia suo maggiore fratello gli proferse aiuto di gente e di tesoro; e simigliante gli profersono tutti i baroni di Francia. E la donna sua, ch'era figliuola minore del buono conte Ramondo Berlinghieri di Proenza, per la quale ebbe in retaggio la detta contea di Proenza, come sentì la elezione del conte Carlo suo marito, per esser reina si impegnò tutti i suoi gioegli, e richiese tutti i baccellieri d'arme di Francia e di Proenza, che fossono alla sua bandiera, e a farla reina. *E ciò fece maggiormente per uno dispetto e sdegno, che poco dinanzi le sue tre maggiori serocchie, che tutte erano reine, l'aveano fatto, di farla sedere uno grado più bassa di loro, onde con grande duolo se ne richiamò a Carlo suo marito, il quale le rispuose: “Datti pace, ch'io ti farò tosto maggiore reina di loro”; per la qual cosa ella procacciò e ebbe la migliore baronia di Francia al suo servizio, e quegli che più adoperarono nella detta impresa. E così intese Carlo al suo apparecchiamento con ogni sollecitudine e podere, e rispuose al papa e a' cardinali per lo detto legato cardinale, come avea accettata la loro elezione, che senza guari d'indugio passerebbe in Italia con forte braccio e grande potenza alla difensione di santa Chiesa e contro a Manfredi, per cacciarlo della terra di Cicilia e di Puglia; della quale novella la Chiesa e tutti suoi fedeli, e chiunque era di parte guelfa, si confortarono assai e presono grande vigore”.*

E per aquella terra de la Morea cuidà guasanyar lo rei Carles tota Romània e destruir los cretians grecs; *mas Déus, a qui no plac ergull ne malesa, tramès consell per què no poc venir a fi de son començament. E sí n'havia feït molt gran aparellament de naus, e de tarides e de galees e d'altre arnés per passar en Romània, lo qual arnés perdé tot molt vilment, així com a Déu plac*, segons que oïrets en aquest llibre a davant. Atressí desheretava e havia desposseït de son regne un rei que havia en Jerusalem, qui era rei de Xipre, qui l'havia posseït ben dotze anys e guasanyat de sarraïns, qui hagren pres Acre e tota l'encontrada, si ell no fos qui hi estava e hi despenia tot son tresor en cavallers e en servents per defensar la terra als sarraïns, qui hi venien cascun any ab grans hosts. Sí que el ne tenc desposseït ben cinc anys, que el rei Carles tramès en Acre, ab ajuda del Temple, un comte de Pulla qui havia nom comte Roger de Sant Severí, qui tenia la terra per lo rei Carles; e el rei de Xipre estava en Xipre. *Sí que la terra d'Acre e de Suria venc en gran confusió, que anc per Carles no hic venc null bé ne null profit, mas guerra, e treball e carestia*. E a la perfí lo comte Roger hac a desemparar Acre e la senyoria e se'n tornà en Polla molt pobrament (c. 64, p. 452).⁸

En aquests moments inicials de la narració, Muntaner dibuixa Pere com un príncep astut, que va amb molta cura a l'hora de programar les seues actuacions: es tracta d'un fenomen fàcilment constatable en el cas d'aquest pensament que hom li atribueix, que s'adiu molt amb la tradició dels tractats sobre l'art de la guerra i que pren forma de divisió rimada amb estructura ternària:

Sí que ordonà en son cor ço que tot savi senyor deu ordonar en los fets grans que emprèn: que ell pensà en lo començament e puis en la mijania e en la fi. Con d'altra manera null hom no farà res si no pensa en aquestes tres coses. Sí que de la primera vos diré que era cella que ell havia major ops que pensàs: que abans que res començàs, que sabés qui li devia ajudar o de qui lo calria guardar. L'altra, que hagués moneda ab què lo pogués bastar. La terça, que sos fets feés tan secret que null hom no en sentís de ço que ell havia en cor, mas la sua persona solament (c. 37, p. 698).⁹

Pel que fa al primer dels punts assenyalats, el de les aliances, Muntaner ens explica les reunions del rei d'Aragó amb Felip l'Ardit de França (c. 37) i amb Sanç IV de Castella (c. 40), de les quals aconsegueix treure sengles compromisos d'aliança contra tots els altres homes del món. Però potser el component fonamental del capteniment del rei serà més aviat el del sigil i la prudència per ocultar els seus vertaders propòsits, que, d'altra banda, com més va, resulten

8. La intervenció a Xipre i la neutralització dels esforços d'Hug III *el Gran* per contenir els infidels eren proves feaents que Carles es guiava més pels interessos personals que per cap voluntat sincera de servei a l'Església, i és per això que Desclot atribueix el fracàs de totes les expectatives angevines a una intervenció de Déu, que odia especialment l'orgull i la supèrbia. El cronista català concorda en aquest punt amb un autor com Brunetto Latini, que s'expressa en termes ben semblants quan tracta la puixança de Carles i els seus projectes d'expansió a la Mediterrània: "Poi che lo re Carlo ebbe vinta quella bataglia egli montò in tanto orgoglio che egli volle sottomettere tutta gente a sua signoria. Ma quello che la gente di questo secolo più pensano e Dio nostro signore pio ordina e dona diritte sentenzie e quello peccato que meno soffre si è orgoglio. Egli si puose in cuore di conquistare lo mperio di Constantinopoli [...] ed avendo fatte fare molte galee e trite e navi in Principato e Puglia e in Cicilia e fatto fare molt'arme e farsetti e tutti fornimenti sì come a oste abisognava, che non é uomo che lo n'tendesse che grande maraviglia non gli paresse (AMARI 1969: 441-442). Que l'enemic fos, a pesar de tot, cristià, podia explicar les reticències, però sobta comprovar que, com apunta Coll i Alentorn, "el cronista, tot i la seva profunda religiositat, no sembla aprovar la croada de sant Lluís contra Egipte, ja que diu que Carles d'Anjou i els seus germans *eren anats en terra d'estranyes gents per destruir els e per tolre la lur terra*" ("Introducció" a DESCLOT 1949: I, 71, n. 108). Comptat i debatut, el Desclot no desaprofita cap recurs per fer-nos veure en tot moment "l'orgull i la maldat que inspiren les accions de l'angeví" (*ibidem*).

9. Més endavant Muntaner insistirà en els mateixos punts: "E encara en un aital pensament que fo mester que ell pensàs de la dita venjança ço que son cor a nulla persona no volc descobrir, ans pensà que donàs recapte a les tres coses que davant vos he dites, ço és a saber: que negun contra son regne no pogués venir; l'altra, ab la moneda ab què pogués complir; e l'altra, que null hom no sabés ço que ell volia fer" (c. 37, p. 699).

més obscurs. Convé advertir que Muntaner no triga gaire a deslligar el programa posat en pràctica per Pere a continuació de qualsevol projecte bèl·lic antiangeví. Aquest canvi acaba de fer-se evident al c. 44: Boqueró, senyor de Constantina, necessitat d'ajuda per a la guerra que manté amb el seu germà Boaps, rei de Bugia, recorre al rei d'Aragó i li ofereix de fer-se cristià i lliurar-li la seva terra (amb la ciutat de Constantina) si es decideix a passar a Alcoll personalment amb el seu exèrcit. L'oferta resulta ir rebutjable, perquè, a més, el cabdill musulmà "li requeria de part de Jesucrist que ell açò degués reebre: *en altra manera, si no ho feïa, que Déus li ho demanàs a l'ànima e al cos*" (c. 44, p. 704). El rei Pere comprén de seguida que és Déu qui l'ha honrat amb una ambaixada com aquesta i que seria un greu error desobeir els designis divins i no aprofitar l'oportunitat de servei a la fe cristiana que el passatge ofereix: "Senyor ver Déus, llaors e gràcies vos faç de tanta gràcia e de mercè que em fets. Plàcia-us que si açò deu ésser ne venir a honor vostra ne a ben de mos regnes, que venga a bon acabament" (ibidem).

L'èxit de l'expedició només sembla tenir una condició, que determinarà, com podrem comprovar, la marxa dels esdeveniments: ningú no pot saber que la destinació de l'estol aragonés és, precisament, la Barbaria, atès que això posaria en alerta els altres prínceps nordafricans. Els preparatius per al viatge comencen de seguida i provoquen l'admiració de tots els senyors del món:¹⁰

Què us diré? Que era tan gran aparellament, que tots los reis e senyors del món, així crestians com sarraïns, qui res haguessen en les marines, se guaitaven; e havien gran paor e gran dubte cascuns de llurs terres per ço com no era negun hom nat ne viu qui sabés ço que ell volia fer (c. 46, p. 706).

En efecte, la *Crònica* es complau a destacar repetidament aquest sentiment d'astorament ("tant eren los fets grans, que per tot lo món anà la nomenada", c. 44, p. 705; "tot lo món estava ab les ales alçades s'aquest senyor què faria", c. 47, p. 706), i també la voluntat decidida del rei de no permetre que ningú conega els seus veritables plans fins a l'últim moment, ni tan sols els seus súbdits. En aquest sentit, resulta força significativa l'anècdota que Muntaner recull al c. 49, segons la qual Pere, en ser interrogat pel comte de Pallars, interessat a saber més del que convenia, havia donat una evasiva com aquesta: "si nós sabfem que la mà esquerra sabés ço que ha en cor de fer la man dreita que nós mateix la'ns tolrifem" (c. 49, p. 707). La frase sembla un dels *dicta memorabilia* del nostre personatge, per tal com també la recull la tradició historiogràfica italiana sobre la revolta siciliana, des del *Ribellamentu di Sichilia* fins a Giovanni Villani, bé que en un altre context una mica diferent: una resposta de Pere d'Aragó a uns missatgers del pontífex Martí IV, inquiet pels grans preparatius del rei. Llegim, per exemple, la versió de la *Nuova Cronica* del florentí:

il papa incontanente mandò al re d'Araona suo ambasciadore uno savio uomo, frate Jacopo de' predicatori, per volere sapere in qual parte sopra i Saracini andasse, che volea pur sapere, però che lla Chiesa gli volea dare aiuto e favore, e era impresa che molto toccava alla Chiesa; e oltre acciò mandandogli comandando che non andasse sopra niuno fedele Cristiano. Il quale ambasciadore giunto in Catalogna, e disposta sua ambasciata, lo re ringraziò molto il papa della larga

10. Fet fàcilment explicable, si tenim en compte l'inventari de Muntaner: "E tantost lo dit senyor rei pensà de fer naus, llenys, galees i tarides per cavalls a portar: així que per tota la costera se féu gran navili e gran aparellament qui es feïa: que, primerament a Coplliure, los ferrers on se feïen àncores, e los mestres d'aixa, tots quants n'hi havia en Rosselló, eren venguts a Coplliure e feïen naus, llenys, tarides, galees; a Roses atretal; a Torrella e a Palamós, a Sent Feliu, a Tossa, a Sent Pol des Maresme. A Barcelona no us en cal parlar, que infinitat s'era l'obra que s'hi feïa. Puis a Tarragona atretal; a Tortosa, a Peníscola e a València e per tota la costera de les marines. E en les ciutats qui són dintre terra se feïen ballestes, cairells, crocs, llances e dards, cuirasses, capells de ferre, gamberes, cuixeres, escuts, paveses, gates, manganells. A les marines trabucs, e pedres de ginyes a les pedreres de Montjuïc e a d'altres llocs" (c. 44, p. 705).

proferta, raccomandandosi a-llui; ma di sapere in qual parte andasse, al presente in nulla guisa il potea sapere; e sopra ciò disse uno motto molto sospetto, *che se-ll' una delle sue mani il manifestasse all'altra, ch'egli la taglierebbe*. Non potendo l'ambasciadore del papa avere altra risposta, si tornò in corte, e dispuose al papa e al re Carlo la risposta del re di Raona, la quale ispiacque assai a papa Martino (l.VIII, c. 60).¹¹

També la *Crònica* recull els detalls d'aquesta ambaixada (c. 47), que inclou, com veiem, una oferta d'ajuda de la dècima si el comte-rei revela el seu secret: segons Muntaner, la negativa de Pere provoca l'admiració del sant pare, que compara la temeritat del nostre personatge amb la d'Alexandre Magne ("Per cert ma fe és que aquest, Aleixandri serà altre qui és vengut e-l món", p. 706). Resulta escaient advertir que el testimoni oferit per les cròniques italianes palesa una major desconfiança per part de la cort romana, que manifesta de seguida la seua preocupació pels estranys moviments dels catalans i l'adverteix que un atac a terra de cristians no seria tolerat per l'Església. El *Ribellamentu* i els altres textos contenen que el rei Carles i el papa, en sentir els resultats de la frustrada missatgeria, s'havien quedat meravellats de tanta gosadia, i que el primer, després d'haver-se referit al rival d'una forma ben poc elogiosa, havia expressat el seu desig que, com a mínim, el teòric viatge sobre els infidels que el rei deia preparar fos profitós per a Roma: "Allura dissi lu re Carlu: "Sanctu Patri, ben vi dissi viru eu chi lu re di Aragona e gran fulluni! Auditi bella risposta chi a facta! Ma faza cum deu zo ki li plachi, chi si illu va supra sarachini vui diviti esseri allegru et tucta la curti di Ruma" (AMARI 1969: II, 1, 104).

Muntaner continua la seua relació narrant més moviments diplomàtics: a la cort aragonesa arriben ambaixadors del rei de França, d'Anglaterra i fins i tot de les comunes italianes. Tots desitgen saber el mateix, però "tuit se'n tornaren ab una resposta, així los missatges del papa com de reis com de les comunes" (c. 47, p. 706). El cronista de Peralada resulta lacònic en el relat de totes aquestes missatgeries, i convé comparar-lo amb algunes de les fonts ja esmentades, que es detenen especialment en els contactes amb el rei de França i recullen la versió segons la qual Pere va satisfer part de les seues necessitats financeres (vet ací el segon ingredient del pla reial: la moneda) gràcies a l'ajuda de Felip l'Ardit, que, ingènument, va creure sincera la voluntat de servir Déu contra els infidels que el seu cunyat mostrava i li va lliurar 40000 lliures de tornesos, al capdavant utilíssims per arrabassar Sicília als francesos!¹² Convé dir en descàrrec de tanta liberalitat que Felip havia comunicat al germà la notícia que el rei Pere preparava un exèrcit amb objectius dubtosos, i que estigués a l'aguait i tingué ben controlada la seua terra.¹³

11. Diu el *Ribellamentu*: "Chi si una di li nostri manu lu dichissi allura nui nila fariamu taglari" (AMARI 1969: II,1, 102a). Cfr. també amb el *Liber Jani de Procida* i la *Leggenda di messer Gianni di Procida*, al text a quatre columnes que l'historiador italià presenta a la *Guerra del Vespro*, i també amb la versió italiana del *Tesoro* de Brunetto Latini (*Cod. della Nazionale di Firenze VIII, Latini, 1375*; AMARI 1969: II, 2, 499).

12. Rumor desmentit mes tard per Zurita (*Anales*, l.IV, c. 19): "Pongo a la letra lo que en esta embajada se explicó, porque notoriamente se entienda no ser cierto lo que historiadores franceses y algunos italianos antiguos y modernos escriben, que el rey de Francia ayudó al rey de Aragón para esta jornada y empresa con cierta suma de dinero, habiéndole sido por su parte dicho que iba contra los moros de Berbería, porque no intervino en ello más desta promesa" (ZURITA 1978: II, 232).

13. Així ho recull, per exemple, Villani (l.VIII,c. 60): "Divolgata la boce e la fama di suo apparecchiamento, il re Filippo di Francia, il quale avea avuto per moglie la serocchia del detto re d'Araona, mandò a-llui suoi ambasciatori per sapere in che paese e sopra quali Saracini andasse, promettendoli aiuto di gente e di moneta; il quale re Piero non gli volle manifestare sua impresa, ma ch'egli di certo andava sopra i Saracini, il luogo e dove non volea manifestare, ma tosto si saprebbe per tutto il mondo; ma domandogli aiuto di libbre XLm di buoni tornesi, e lo re di Francia gliel mandò incontanente. E conoscendo il re di Francia che il re Piero d'Araona era ardit e di gran cuore, ma, come Catalano, di natura fellone, e per la coperta risposta, mandò a-dire incontanente, e per suoi ambasciatori il fece assapere al suo zio lo re Carlo in Puglia, ch'egli si prendesse guardia di sue terre".

Però la flota catalana va fer rumb cap a Tunis. Els expedicionaris van desembarcar a la vila d'Alcoll, on hom els va informar de l'assassinat de Boqueró pels seus enemics, pèssima notícia que, amb tot, no va fer desesperar Pere, que ara Muntaner ja dibuixa amb l'ànim encès del guerrer croat ("Emperò, pus que aquí era vengut, pensava's que el viatge se complís a plaer de Déu e de la santa Fe catòlica", c. 51, p. 709). Les cròniques catalanes exalten precisament les gestes dels catalans a Tunis, des de l'últim almogàver fins a la persona del rei: Muntaner no pot creure "que anc Rotlan, ne Oliver, ne Tristany, Llancelot, ne Galeàs, ne Perceval, ne Palamides, ne Borus, ne Estors de Marès, ne el Morat de Gaunes, ne neguns altres poguessen fer tots dies ço que el rei Pere faïa; e, après d'ell, tots los rics-hòmens, cavallers, almogàvers e hòmens de mar qui lla eren" (c. 51, p. 725). Però convé contrastar aquests elogis amb la versió més suspicax de bona part de la historiografia coetània, atès que molts cronistes europeus pensaven que el passatge a Alcoll era una croada fingida, una forma de distraure l'atenció i alhora de tenir més controlada Sicília, per tal d'envair-la a la més mínima oportunitat. Segons explica Guillem de Nangis, el rei fins i tot va sol·licitar al papa Martí la concessió de la dècima per a la croada, tot i que l'astut pontífex, amb suficients motius per sospitar de l'aragonés, va respondre que l'ajudaria si veia que la seua actitud era sincera:

Petrus Aragoniae rex statim paravit, et gentes in magna multitudine congregavit, ut Siculos, si opus esset, contra regem Karolem adiuuavit. Sed ne perciperetur quam conceperat iniquitas, misit ad Romanam curiam solemnes nuncios; *fingendo* significans quod cum sumptuoso et sollicito apparatu ad Dei ecclesiae servitium et exaltationem catholicae fidei versus Africam super barbaros suae potentiae brachium dirigebat. Petiit etiam a papa et cardinalibus ipsorum auxilium, ut decimam ecclesiarum regni sui sibi concedere dignarentur. Super quo papa iam dubius mandavit eidem, quod, si bene se haberet, iuvamen et gratiam erga se quamplurimam inueniret (RHG, XIX, p. 516-518).

Naturalment, el relat del francès no resulta tan entusiasta a l'hora de valorar els actes de l'exèrcit a Tunis, i és un dels pocs textos que parla de les baixes dels nostres: diu que, durant les escaramusses amb els sarraïns, gairebé 3000 catalans van morir. En canvi, Nangis resulta ben explícit a l'hora de descriure la confabulació dels rebels sicilians amb el rei d'Aragó, i com aquest havia de passar de Tunis a Sicília quan esclatés la revolta antifrancesa.¹⁴ També Giovanni Villani interpreta el viatge a Alcoll com una maniobra de Pere, que "fece di presente apparecchiare galee e navilio, e dando soldo a' cavalieri e marinari largamente; e diede boce e levò stendale d'andare sopra i Saracini" (I.VIII, c. 60). Ara bé, Villani era güelf, i, per tant, hom podria sospitar de les seues simpaties envers el bàndol papal. Però resulta, si més no, sorprenent, que els mots més clars sobre la qüestió siguen de l'autor messinès Bartolommeo da Neocastro, fervent defensor dels reis del casal d'Aragó i no gaire sospitós de francofilia: la *Historia Sicula* explica com Pere d'Aragó, a prec de l'esposa Constança i els fills, va començar a maquinari hàbilment l'empresa, disfressant-la amb l'anunci d'un imminent passatge contra l'infidel, manifestació que no va deixar, però, gaire tranquils els francopapals, temerosos d'una possible intervenció aragonesa en els afers sicilians:

Constantia nobilis casum patris deflet; Petrum virum aliosque proceres conjugis carae lugubritas movet ad acrymas. Virum illa indeficiens lacrymosa precatur, ut peremti patris, qui potius invidia quam meritis suis interiiit, innocentiam ulciscatur; filios ingenuos moeroris sui participes

14. "Igitur Petrus Aragoniae rex praeparato nauigio mare intrans uento prospero et mare placido portui Tunarum applicuit, ubi multitudinem paganorum inter disctrictus montium reprimens, tri fere millia de suis amisit. In partibus uero illis quae uiciniores sunt Siciliae, diebus aliquibus declinans, expectauit ut, opportunitate captata, commodius iniquitatem quam conceperat parturiret" (RHG, XIX, p. 518).

efficit, qui cum loqui nescirent, lacrymis rogabant cadentibus patrem deflecti ad moestae pectus et lacrymas genitricis. Aures ille non videtur porrigere, oculos non movet a lacrymis filiorum, cor mulcet ad monitus, et prudentis formam gerens, thesauros aperit, navigium parat *peregrinationis propositum simulans contra Mauros, et ut procedat sagacius, Legatos ad Apostolicam Sedem mittit impetraturos a Summo Pontifice transitum sibi concedi*; et operantibus nuntiis Carolis Regis, qui paratum ipsum praesciverant, negatur in barbaros transitus, videlicet in Mauros; *timebant namque ne praetextu peregrinationis illius Petrus rex, conjugis supplicatione permonitus, ad invasionem Siciliae motus dirigat vires suas* (c. 16; BARTOLOMMEO DA NEOCASTRO 1728: 1030).

Notem que, segons Neocastro, la petició d'ajuda a Roma també forma part de l'ardit ideat pel rei ("ut procedat sagacius"), i que, finalment, no prospera per la influència de la casa d'Anjou sobre la Santa Seu. En tot cas, el fragment ens torna a oferir la imatge d'un sobirà calculador i maquiavèl·lic, fenomen que concorda amb el que hem apreciat als capítols mun-tanerians anteriors a l'aventura nord-africana. Així doncs, Pere *el Gran* hauria posat en pràctica un estratagema ben representat a la tractadística militar medieval, com és el de distraure l'enemic amb un fals objectiu, i que seria més tard explanat pel gironí Francesc Eiximenis (*Dotzè*, c. 333): "si entens a córrer en Barberia, da veu que vas en Flandres, o en Xipre, en guisa que aquells contra qui entens a venir no sàpien res fins que-t vegem".¹⁵ Això s'adiu, sens dubte, amb el *modus operandi* que, en general, les cròniques atribueixen al nostre personatge en la planificació de les seues campanyes militars, basat tot just en la cautela i l'atac per sorpresa (d'ell dirà el cronista de Peralada que "con hom se pensava que fos en un lloc ell era en altre", c. 10, p. 690), tant que, com afirma Desclot (c. 136; IV, p. 103), Jean Cholet, el legat pontifici de la croada contra Catalunya del 1285, l'arriba a comparar amb un vil bandoler ("ell ho fahia tot axi con a leyró, que hom no-s pensava que ell gosàs asejar ne penssar la cosa que depuys fahia a no sabut")! En descàrrec del rei català, cal notar que l'*exploit* del fals pas-satge havia estat utilitzat per altres sobirans de l'època, com Eduard I *Longshanks*, rei d'Anglaterra, que l'any 1292 —així ho diu el *Chronicon* de Guillem de Nangis— havia atacat La Rochelle i les costes de Normandia amb una flota el destí de la qual també era, teòricament, Terra Santa:

MCCXCII. Eduardus rex Anglie *ex concepta diu ante malitia, ut dicebant aliqui, magnum apparatus faciens, fingendo quod properaret in terram sanctam celeriter proficisci*, per homines suos de Baiona civitate Gasconiae et quamplures alios regni sui navibus assumptis, et bellico apparatu in magna multitudine, fecit gentes et subditos regis Philippi Franciae de terra Normaniae, et locis aliis per mare et terram nequiter impugnare, innumeros ex ipsis crudeliter occidendo, capi-endo et detinendo, et naves eorum quamplurimas frangendo, et illorum superstites cum bonis et mercibus in Angliam transvehendo. Invaserunt etiam praedicti homines regis Angliae Eduardi proditorialiter villam regis Franciae quae Rochella nominatur, facientes in eadem quamplurimos assultus, et occidentes aliquos, ac villae damna quamplurima inferentes; quod ad regis Franciae cum venisset notitiam, et regi Angliae demandasset atque tenentibus locum eius in Gasconiam, ut certum numerum praedictorum hominum malefactorum apud Petragorum in sua mitterent prisio-ne, pro faciendo de ipsis quod ratio suaderet et iustitia postulare, mandato eius parere contumaciter et contemptibiliter est neglectum (RHG, XIX, p. 574).

Tenint en compte aquests precedents, sembla ben natural la cautela amb què els papes havien d'acollir les demandes de sufragi per a hipotètiques croades trameses pels prínceps cristians. En aquest sentit, la documentació dels ambaixadors aragonesos ens deixa veure en

15. Ardit de guerra que, com remarca HAUF (1994: 78-92), hom farà servir a l'episodi del setge de Rodes del *Tirant* (c. 98).

més d'una ocasió un sant pare desconfiat i escèptic, que es mira recelosament les propostes del rei. Vidal de Vilanova ho havia pogut percebre amb claredat en la persona de Joan XXII,¹⁶ quan el 1324, pocs mesos abans que la potent flota catalana comandada per l'infant Alfons fes via cap a Sardenya, s'havia presentat al palau d'Avinyó per sol·licitar del pontífex la concessió de la dècima per sufragar les despeses de l'expedició. Era lògic que el rei d'Aragó demanés la col·laboració del papat en aquella ocasió, atès que, com se sap, era precisament la Santa Seu la que, l'any 1298, li havia oferit la investidura del *Regnum Sardinie et Corsice*; d'altra banda, el mateix Muntaner havia emprat al seu *Sermó* el to característic de la *canço de crozada* provençal per encoratjar Jaume i els seus súbdits, promentent la salvació de l'ànima per a tots aquells que passarien a l'illa al servei de l'infant.¹⁷ Però la resposta del papa havia estat, naturalment, negativa: la petició de la dècima era improcedent, atès que, al capdavant, els sards no deixaven de ser cristians; fóra tota una altra cosa si Jaume II hagués projectat una guerra contra sarraïns. El diplomàtic li havia replicat que, de fet, el seu senyor ja li havia demanat ajuda en moltes ocasions per a combatre l'infidel, però que Roma havia ignorat sistemàticament els seus precis. Joan XXII s'havia apressat a justificar aquelles negatives: Jaume demanava l'ajuda, però l'Església no tenia cap garantia que el rei volgués realment acomplir el que deia:

“E axí, pare sant, si aquesta dècima no volets donar a mon senyor, prestats-la-li o, si no la li volets prestar tota, prestats-ne partida!” E él dix: “D'axò no us cal parlar, que no u faríam sens conseyl dels cardenals. La dècima és collita contra sarrahins, e si-l rey d'Aragó la vol metre contra los sarrahins, bé la li darem”. E yo li respòs: “*Pare sant, per diverses vegades vos és estada demanada per lo rey mon senyor que li fos dada per fer guerra als sarrahins, e nuylls temps vós no la li volgués atorgar, ans la li escusàs tota hora*”. E él respos: “Nuylls temps no la-ns demanà, que él en guerra de sarrahins la volgués metre, que la li denegàssem. *Mas la demanda de la dècima se feya e nós no érem certs que-ls feyts se seguissen*” (AA II, p. 584, doc. 378).

Però el ben cert és que Desclot i Muntaner tenen bona cura de presentar el rei sincerament preocupat per la guerra contra l'infidel, fins i tot després d'haver rebut l'ambaixada tramesa pels sicilians, que recorden els drets de Pere a la corona del regne insular i li ofereixen el tron a canvi del seu suport contra els angevins. Les fonts destaquen, en efecte, el bon propòsit de Pere el Gran, que, jutjant factible la conquesta de la Barbaria, decideix buscar el suport de la cort apostòlica. Muntaner compara els èxits del català amb els fracassos dels reis cristians que anteriorment havien organitzat expedicions a la zona (el rei de França inclòs):

E con lo senyor rei hac vist e regonegut tot aquell país e vist lo poder dels sarraïns, pensà's que per no-res conquerria tota la Barbaria *si el papa li volia ajudar de moneda e de perdonança*; e que jamés los crestians no en foren en tan bon punt, que anc rei de crestians que hi faés passatge, ne el rei de França, ne el rei d'Anglaterra, ne el rei Carles, *qui ab croada e ab lo tresor de l'Esgleia passaren a Tunis*, no tengren tanta de terra en la Barbaria com ell tenia (c. 51, p. 698).

16. Pel que fa a Joan XXII, *vid.* les fonts publicades per BALUZE (1693: 113) i els ll. IX-XI de la *Nuova Cronica* del Villani, amb sucoses notícies de les seues guerres amb l'emperador Lluís de Wittelsbach, *el Bavarès*. Sobre aquest darrer assumpte, consulteu també l'important obra de MÜLLER (1879). A més, el vol. XXIV dels *Annales Ecclesiastici* (RAYNALDUS 1872) recull una important col·lecció documental del seu pontificat. Quant a les relacions entre Joan XXII i la casa de França, *vid.* TABACCO (1953).

17. Diu el *Sermó*: “e qu-e salvacio / vengon trastuyt li comte, vescomte e baro, / cavaller e burges, mariner e peho, / qui en est bon passatge de Sardeny-a bando / metra[n] si e sa terra e sa proveso, / e segra[n] l'alt emfant N'Amffos, que-s ganfano, / de trastota Espanya creximen [e] creso” (c. 272, p. 890).

El referent proposat pel passatge és, sens dubte, el de la desgraciada croada a Tunis de l'any 1270, i els reis que s'hi citen són Lluís IX de França, *el Sant*, Eduard I d'Anglaterra i el mateix Carles d'Anjou: l'expedició, amb el beneplàcit de l'Església, va fracassar estrepitosament a causa de la terrible pesta avinguda a la host dels cristians, que es va endur la vida del sobirà francès. En canvi, sense cap altra mena de suport que el dels seus homes (detall subratllat especialment per la *Crònica*), Pere demostra ser el més apte defensor de la cristiandat. No tem que aquest ideal de croada obsedeix igualment el personatge en la narració de Bernat Desclot: basta llegir aquest parlament que el rei fa davant de tots els seus barons:

Vulria que a honor de Déu e de la crestiantat hic feésem tant que tota crestiantat n'agués honor e prou. Mon cor és, si vosaltres m'o dats per conseyl, que trameta mos missatges a Roma a l'apostoli, que m trameta secors, e cavalers e d'altres gens; *e si ho fa*, nuyl temps, mentre yo viu sia, no-m hic partiré, e, ab la ajuda de Déu, yo conquerré tota aquesta terra a crestians per ço que Déu hic sia beneit, e loat e aorat (c. 84; III, p. 81).

Com es pot apreciar, hom sempre subordina la continuïtat de l'expedició a l'arribada de l'ajut sollicitat, amb la qual cosa Desclot i Muntaner converteixen la decisió papal en un element fonamental de la narració. Tot això no fa sinó augmentar encara més la importància dels capítols sobre les ambaixades catalanes a Martí IV, uns passatges que cal llegir amb deteniment. Analitzem, en primer lloc, la versió reportada per l'empordanenc, que, al c. 52, recull les ordres donades pel mateix rei al responsable de la legació, Guillem de Castellnou. Vet ací el fragment en qüestió:

Com lo dit senyor rei veé aquests afers tan honrats e tan bons a ops de la crestiantat, ordonà que tramès al papa lo noble En Guillem de Castellnou, qui era honrat cabdal de Catalunya e parent seu. Ab dues galees ell lo tramès en Roma, al papa; e la raó fo aquesta: que manà al dit noble que tantost es recollís e que se'n muntàs per la feu de Roma e no s'aturàs enlloc tro que fos ab lo papa; e con seria ab lo papa que el saludàs de part d'ell, ell e tots los cardenals; e con l'hauria saludat que el pregàs de part sua que faés ajustar son consistori, con ell volia dir alcunes paraules, a ell e als cardenals, del davant dit senyor rei; e con açò seria fet e tuit serien ajustats, que ell altra vegada saludàs lo dit papa e tot son collegi de part sua, e que digués així:

“Pare sant, mon sènher lo senyor rei d'Aragó vos fa a saber que ell és en la Barberia, en un lloc qui ha nom Alcoll, e troba que per aquell lloc se pot haver tota la Barbaria si vós, pare sant, li volets fer ajuda de diners e de perdonança. E serà açò complit de la major part, abans que llong temps sia passat. Què us diré? Que ans que venga tres meses troba que haurà la ciutat de Bona, de què fo bisbe sent Agustí, e après, la ciutat de Giger. E con aquestes dues ciutats (qui són en la marina pres d'Alcoll l'una de llevant e l'altra de ponent) haja conquestes, fets compte que totes les ciutats de les marines haurà dins poc temps. E la Barbaria és aital que qui haurà les marines haurà tota Barbaria; e són gents qui tantost con vegem lo gran destret que hauran, se faran crestians la major part. *Per què, pare sant, lo dit senyor rei vos requer de part de Déu que aquests dos secors tan solament li façats; e en breu, si a Déu plau, la santa Esgleia se'n creixerà de tanta renda que muntarà amés que no hi haurets bestret; que ja veets lo rei son pare de quant de renda ha crescuda la santa Esgleia, sens que no n'hac ajuda ninguna.* Per què, pare sant, açò us demana e us requer, e que us plàcia que no us tardets”.

E si per aventura ell vos responia: “Per què açò no dix als nostres missatges que li trametem en Catalunya?”, vós li responets: “Com no era temps que a vós, pare sant, ne a altre descobrís son cor, per ço com ho havia jurat e promès als missatges d'En Boqueró, que a persona del món no ho descobrís; per què, pare sant, no us deu saber greu”.

E si per aventura ell no us volia atorgar secors negun, vos li protestats de part nostra, e en la protestació li digats que si lo secors no ens tramet que nós li demanam, *que en colpa d'ell nos en haurem a tornar en nostra terra*, que ben sap ell e tot lo món que el nostre poder no és tant de moneda

que a açò poguéssim llongament aturar, *e que Déus li ho deman*. Con ben sàpia que nós havem en voluntat que, si ens fa lo secors que nós li demanam, que tots los nostres dies volem metre en créixer la santa Fe catòlica, e especialment en aquestes parts on ara som venguts” (c. 52, p. 708-709).

El text adopta en aquest punt la forma típica de les cartes de procuració o instruccions que hom donava a l'ambaixador de torn: aquests documents detallaven els diversos aspectes de l'ambaixada, començant per la fórmula de *salutatio* amb què calia adreçar-se al príncep o pontífex corresponent (p.ex.: “Sia informat En Bernat de Boxadòs de part del senyor rey que, con serà entrat al papa [...] present-li letra major del senyor rey, e diga axí: “Pare sant, monsenyor lo rey d’Aragó se comana en vostra gràcia...”, AA II, ps. 801-802, doc. 502). Naturalment, la memòria incloïa els temes a tractar en la missatgeria, i hom donava, com fa el rei Pere al text del Muntaner, algunes pautes per respondre a possibles preguntes compromeses de l’interlocutor (“E si-l senyor papa li demana [...] respona que ell és complidament enformat...”, “e si-l senyor papa en tot cas volia [...] diga que manament ha e enformació...”, *ibidem*). En aquesta ocasió, l’exposició del pla reial insisteix, sobretot, en la probable conversió (forçada) al cristianisme d’una terra on, de fet, havia nascut un dels més grans pares de l’Església, sant Agustí: una actuació ferma dels croats, en efecte, acabaria de seguida amb la feble resistència dels infidels, que abraçarien la verdadera religió com a conseqüència del “gran destret que hauran”. Convé no oblidar que l’oferta de conversió tramesa pel senyor de Constantinina com a ham per assegurar-se l’auxili d’Aragó té un bon antecedent en la història, recollida per Guillem de Nangis a la *Vie de saint Louis* i altres fonts franceses, segons la qual sant Lluís de França hauria decidit organitzar la croada a Tunis pels rumors sobre la bona disposició del seu rei a renegar de la llei de Mahoma. El raonament atribuït al rei Lluís també té en compte l’ús de l’exèrcit com a mesura de pressió, en cas que la voluntat de l’infidel fos més tèbia del que hom deia, i explícita la intenció de fer *florir* de bell nou la fe de Jesucrist allà on homes tan sants i savis l’havien predicada antigament:

Il est bien veritez que avant li roys Loys prist la crois ceste darreniere foys pour aler Outremer, que il avoit eu pluseurs messages dou roy de Thunes par moult de foys, et pluseurs len avoit envoié; on donnoit entendre au roy Loys, que li roys de Tunes avoit bonne volenté destre crestien, et que de ligier li le pourroit, se il avoit honnorable ochoison, et que ce peut estre sauve la soue honneur et sauve la pez de ces Sarrazins [...] *Li bons roys Loys desiroit moult affectueusement que la foy crestienne qui avoit esté tenue, et avoit porté grant fruit en celle terre d’Aufrique ou temps saint Augustin et des autres sains hommes qui jadis y habitoient, et mesmement en Cartage, refloresit a son temps et feust escreue a lonneur et a la gloire de Nostre Seigneur Jhesu Crist. Il pensoit encore li très bons roys crestiens, que se si grans os et si renomez come estoit li siens, venoit a Tunes soudainement, a painnes pouroit li roys de Tunes refuser ne escuser si raisonnable ochoison de recevoir le saint baptesme, envers ses Sarrazins; come pour ce il pourroit mort eschaper, et tuit cil qui vouroient estre crestien; et si li pouroit en tel maniere demourer son royaume plaisiblement.* Après ce on donnoit a entendre au roy Loys que se li roy de Tunes ne vouloit estre crestiens, que la cité de Tunes estoit legiere a prendre et toute la terre; pourquoi il pouroient plustot estre crestien (RHG, XIX, p. 447-449).

Martí IV, però, no es deixa convèncer per les explicacions sobre el secretisme del rei i les bondats del *passagium*, ni tampoc per l’allusió als serveis prestats pel casal d’Aragó a l’Església, en particular pel gran rei Jaume, capaç de conquerir València, Mallorca i Múrcia sense cap suport dels anteriors papes (“que ja veets lo rei son pare de quant de renda ha crescuda la santa Esgleia, sens que no n’hac ajuda neguna”). Cal considerar aquesta referència tot un retret de Muntaner a l’actitud dels pontífexs amb els reis catalans, que el de Peralada repeteix de forma més manifesta en altres fragments, com el següent:

Que més de vint milia misses se canten vui en aquell dia e tots dies en ço que el sant rei En Jacme conquerí sens ajuda e croada que no hac de l'Esgleia; que el regne de Mallorca, e el regne de València e el regne de Múrcia conquerí sens croada e ajuda de l'Esgleia. De què ha l'Esgleia vui tant, que fort cosa seria de dir que de cinc regnes altres hagués tants de delmes e de premícies com ha'n d'aquests tres regnes. *Per què la santa Esgleia de Roma e aquells qui la regen deurien pensar lo creiximent que han en la casa d'Aragó e que n'haguessen coneixença en los seus deïxendents.* Emperò conhort-me'n en ço: que, *si el pare sant ne els cardenals no han coneixença, lo Rei dels reis, nostre senyor ver Déus, n'ha memòria, que els ajuda a totes llurs necessitats e els fa anar de bo en mellor, e farà, si a Déu plau, a avant* (c. 36, p. 687).

Si no m'equivoque, hi ha pocs passatges de la *Crònica* on es palese un sentiment de desaprovaçió tan clar pel capteniment de la Santa Seu, que no recompensa com cal una dinastia dedicada des d'antic i amb el favor diví a combatre els enemics de la cristiandat. Resulta escaient advertir que l'argument no és ni de bon tros exclusiu de Muntaner, sinó que el trobem abundantment documentat a les altres grans cròniques. El ben cert és que els reis d'Aragó no tenien cap problema a presumir de currículum quan volien fer patent el seu descontentament amb les decisions dels sants pares. El mateix Jaume I del *Llibre dels fets* conta que, durant el Segon Concili de Lió del 1274, havia sol·licitat ser coronat per Gregori X, tal com abans havia fet el seu pare Pere *el Catòlic*, i com el papa havia donat el seu vist-i-plau amb una important condició: el rei havia d'abonar els deutes contrets pel regne d'Aragó amb Roma des dels temps del seu pare. La resposta de Jaume havia estat enèrgica: "Nós carta no fariem de novel que'ns metéssem en trahut, *car tant havíem nós servit a Déu e a la Església de Roma*, que aquestes menuderies no devien caber entre nós e ell" (§ 537; JAUME I 1991: II, 372).¹⁸ Un altre monarca aragonés amb una personalitat ben forta, Pere *el Cerimoniós*, havia reaccionat de forma igualment irada en constatar l'excessiu tracte de favor que l'odiad Jaume III de Mallorca rebia per part de la Santa Seu, i per això, durant una conversa amb un cardenal que actuava com a mediador entre els cunyats, s'havia expressat amb molta claredat i potser amb un punt de supèrbia:

E per ço com no deïa res de novell, no li fem altra resposta, sinó així com havíem acostumat, salvant que li diguem que ens meravellàvem molt de la favor que el dit qui fo rei de Mallorca trobava en Cort de Roma, que nós jamés, o per nós, lo dit infant En Pere no poc traure un cardenal de Cort de Roma per la qüestió que era entre nós e l'infant En Ferrando, nostre frare, e aquell que fo rei de Mallorca, per aquest fet, n'havia trets dos, e que açò era gran favor, e la santa Esgleia de Roma no havia raó. *Car no era estat algun rei d'Aragó tro a nós, que no hagués escampada de la sua sang per l'Esgleia o per Déu, e no ha rei al món a qui pus sia tenguda l'Esgleia que a nós* (c. 3, § 69, p. 1062).

18. Com assenyala SOLDEVILA (c. 24, p. 952, n. 1), hem de comparar el relat de Muntaner sobre el Concili Lugdunense "amb el *Llibre dels Feys*, on les coses són presentades molt diferentment". Efectivament, la versió muntaneriana no esmenta detalls negatius recollits per la crònica reial com, per exemple, l'incident de la coronació: se'ns diu senzillament "que el dit senyor rei reebé més d'honor e de dons e de gràcies en aquell concili per lo pare sant e per los cardenals e per los reis que hi eren, que negun rei qui en lo dit concili fos vengut" i que "el dit senyor hi acabà e hi endreçà tot ço que de boca demanà, en tal manera que alegre e pagat hi anà e alegre e pagat hi estec, e ab gran alegre se'n tornà en la sua terra, sa e alegre ab molt plaer" (c. 24, p. 676). A més, segons Muntaner, el rei Jaume va tenir una càlida acollida del papa, que l'havia besat tres vegades en la boca i li havia donat així la benvinguda: "Fill e gamfonaner e defenedor de la santa Esgleia Romana! Ben siats vós vengut" (ibidem), anomenant-lo amb la fórmula que servia per designar el capità general de l'Església o príncep responsable de l'expedició i conquesta de Terra Santa, títol que Bonifaci VIII donaria més tard a Jaume II d'Aragó ("Sacrosanctae Romanae Ecclesiae vexillario, ammirato et capitaneo generali").

La situació oferida per les cròniques troba una clara correspondència amb el que podem observar en les fonts documentals. Podem constatar fàcilment que les relacions d'ambaixadors reials al papat que ens han pervingut incideixen sovint en el tòpic, sobretot quan el diplomàtic s'havia d'enfrontar a pontífexs no gens afectes al casal de Barcelona. Sabem, per exemple, que Bernat de Boixadors, un dels herois de la batalla de Lutocisterna¹⁹ i a més agent destacat de la diplomàcia reial, va ser tramès l'any 1325 a Joan XXII com a ambaixador del rei d'Aragó per tractar unes qüestions relacionades amb els bisbats catalans. Lluny d'interessar-se per les propostes jaumines, l'anomenat “banquer d'Avinyó” s'havia estimat més d'atendre primer les ambaixades d'altres prínceps i evitar els contactes amb Boixadors, detall percebut immediatament pel català, que, durant una de les audiències, va expressar el seu disgust pel menyspreu amb què el papa tractava els assumptes del rei d'Aragó, a qui tant devia la Santa Seu:

E l'endemà, senyor, yo fuy ab él, e, ans que jo entràs, avien ja parlat ab él missatges d'Alamania e de Boèmia. E con jo fuy ab él, dix-me que hi tornàs altre dia. Et yo, senyor, veén que per noves me tenie, dix-li: “Pare sant, jo-m maraveyl molt de la vostra santitat, que bé sabets que III meses m'avets tengut que no m'avets desliurat. Et ara aqueles gràcies que avets atorgades a mon senyor l'infant li tornats en dupte. Et parrie, pare sant, que axí con avets desliurats missatges d'Alamania et de Boèmia II vegades depuys que jo hinch só, qui són anats e venguts, que jo deguésser ésser deliurat una vegada. *Que sabets, pare sant, que bé s'és creguda aytant crestiandat per lo rey d'Aragó con per lo rey de Boèmia ni per alamanys, et aytant et més servi à feyt a la esglea de Roma con éls.* Et axí, pus en açò m'o metets, no m'inch aturaria més” [...] Et a-çò el respòs: “Jo veig que tu es ara foló! Vay-te'n et sies hinch demà!” (AA II, p. 817, doc. 508).

Com tindrem ocasió de comprovar, no és aquest l'únic exemple en què el diplomàtic perd la paciència i censura obertament l'actitud del papa corresponent. Si tornem a la *Crònica*, podrem llegir com Guillem de Castellnou, ofès per la “cruel resposta” de Martí IV, s'atreveix a carregar sobre l'ànima del francès tota la responsabilitat dels danys que els regnes cristians patiran pel seu rebuig:

—Pare sant, jo me'n vaig ab cruel resposta que m'havets feta. Plàcia a nostre senyor ver Déus que, *si per la vostra resposta vén mal a la crestiandat, que tot sia sobre l'arma vostra e de tots aquells qui us han consentit ne consellada aquesta resposta* (c. 56, p. 714).

Potser en aquella ocasió Castellnou s'havia extralimitat i havia reaccionat insolentment (“pres comiat mal e fellon del papa e dix-li aitant més que el senyor rei no li hac manat”), tot i que les instruccions del rei preveïen poc dalt o baix una “protestació” d'un tipus semblant si el papa es mostrava hostil. Això no resulta gens estrany, perquè, de fet, també Jaume II havia alligonat en el mateix sentit el cavaller Boixadors, portador de la ja citada ambaixada a Joan XXII: en efecte, al document amb les instruccions per a la missió el rei havia preparat un discurs que hom havia de pronunciar en cas que l'entrevista no donés els fruits esperats. Aquest discurs era una extensa llista de protestes i greuges: “ab tanta reverència” con fos possible, Boixadors havia d'expressar la profunda tristesa del rei d'Aragó pel poc suport rebut de l'Església i acusar directament el papa d'haver conspirat per evitar una de les gestes més recents de la corona, la conquesta de Sardenya:

19. Recordem que Bernat de Boixadors va auxiliar l'Alfons quan aquest va caure del cavall, li va donar el seu i va recuperar la senyera de l'infant, com destaquen Muntaner (c. 275) i Pere IV (c. 1, § 29).

Aprés lo dit En Bernat de Boxadòs hagués fet tot son poder en obtenir las dites gràcies e veés que [...] res no-n pogués acabar [...] diga les paraules que-s seguexen, ab tanta reverència con puga: “Pare sant, mon senyor lo rey e mon senyor l’infant me manaren que, si per aventura, ço que ells no cregueren ne esperaren de vós, los fets venien al punt a què yo veig que són venguts, dixés a vós de part d’ells que ells han vist e conegut e encara conexen que, *depuys plach a nostre senyor Déus provehir de vós a la apostolical dignitat, no han sentit de vós en alguns fets notables que fossen honor e profit de la casa d’Aragó bona voluntat en ajuda e favor aytal con esperaven. E és de rahó a la casa d’Aragó ésser fet axí con a I dels altres prínceps del món, segons lo bon servey que vós e la sancta esgleya poriets reebre d’ells e de la lur casa.* E specialment han provat açò en lo fet de la conquesta del regne de Sardenya e de Còrsega, en la qual de vós no han poguda obtenir, per molts missatges que us n’ajen trameses nemoltes instàncies fetes, gràcia ne favor ne encara justícia, jassia que el sant pare Bonifaci, de bona memòria, atorgàs per lo dit fet aquells rescrits que li foren demanats en favor de la dita conquesta, e els altres sants pares En Benet e En Clement ho haguessen atorgat e offert volenterosament, e encara oferta ajuda axí con a cosa a la esgleya de Roma pertanyent. *E de vós, pare sant, segons que dit és, no tan solament hagen conseguida gràcia ne favor ne justícia, ans encara, segons que han sabut (e açò us dic ab la major reverència que pusch), hi havets donats molts empatxaments e destorbs, e encara fèts, segons que molts lur dien. E maravellen-se molt, qual és la rahó d’açò, con ells no la saben ne la poden pensar, ans són estats aparellats e són axí con negun altre príncep del món a tot servey e honor de la sancta esgleya e de vós.* Per què monseynor lo rey me dix que, si yo me havia a partir de vós sens tota gràcia e que me n’anàs de tot en tot buyt, que us dixés de part sua que, pus altre favor ne gràcia ne profit no-l ve de vós, ne par que entenats que ell vos puxa servir, que us retés de part d’ell la comissió dels officis que té de la esgleya de Roma (AA II, ps. 802-803, doc. 502).

Sembla força evident que el text diplomàtic ofereix una percepció del papat força concordant amb el rol negatiu que sovint li atorga la *Crònica*: el sant pare, en efecte, es mostra en tots els seus actes com un clar antagonista dels interessos catalans, capteniment injustificable i de conseqüències ben nefastes per a la cristiandat, que es perd el “bon servey” que la casa d’Aragó li podria prestar. La “cruel resposta” de Martí IV és, doncs, una prova més d’aquesta actitud, que acaba amb el somni croat d’una Tunis cristiana. El rei Pere no podrà acomplir el seu vot, i, per això, abans d’ordenar la retirada de l’exèrcit, ha d’implorar la comprensió divina: la seua —s’excusa— és una marxa forçada, i Déu coneix sobradament la sinceritat de la seua devoció (“Sènyer ver Déus, qui sóts cap e major de totes coses! Plàcia-us que Vós me jutgets segons lo meu enteniment. Que ben sabets que la mia voluntat era de viure e de morir al vostre servei; mas ben sabets que jo açò no poria durar. Per què sia de gràcia e de mercè que la vostra gràcia trametats sobre mi e sobre mes gents, e de consell e d’ajuda”, c. 56, p. 817). Però és precisament llavors quan arriba la segona ambaixada siciliana, amb els seus missatgers completament endolats i plorant el miserable estat de l’illa sota la “mala senyoria” del rei Carles. Els planys dels nouvinguts i el seu aspecte miserable commouen profundament els guerrers de la host reial, que, a llàgrima viva, demana unànimement (“tothom a colp”, c. 57, p. 818) l’anada a Sicília, per fer valdre d’una vegada els drets de Pere i socórrer els pobres sicilians. Parem compte a l’argument emprat per justificar la legitimitat de la invasió, que, com a mínim, resulta força cridaner, atès que hom es permet de reinterpretar la voluntat divina d’acord amb els darrers esdeveniments: l’autèntic desig de Déu és que Aragó prenga Sicília, i no Tunis:

—Senyor, què es açò de vós? ¡Per amor e per reverència de Déu hajats pietat d’aquest mesquí de poble qui així us crida mercè! Que no ha tan cruel cor de senyor e-l món, vullés crestià o sarraní, al món, que no en degués haver pietat. Doncs, ¡quant més la’n devets haver vós per moltes rasons, les quals aquests bons hòmens vos han dites davant, qui són totes veritat! *E aitant més, que*

havets vista la cruel resposta que el papa vos ha fet. Per què, creats que tot açò ve pròpiament de Déu, e si a Déu plagués que el vostre cor se complís d'estar en aquest lloc, ben li hagra plagut que el papa vos atorgàs ajuda. Mas no li plau que la us haja atorgada per ço que anets acórrer e ajudar a aquest mesquí de poble. E encara, senyor, que per açò podets conèixer que a Déu plau: que ben sabets que veu de poble veu de Déu és. E veets encara aquesta gent de vostra host tota, que criden: "En Sicília, en Sicília!" Doncs, senyor, què esperats? Que nós tuit vos proferem, per nós e per tota la host, que us seguirem, e pendrem mort e la darem a honor de nostre senyor Déus e a honor vostra e a restaurament del poble de Sicília. E som tuit aparellats, que menys de sou vos seguirem (c. 57, p. 714-715).²⁰

Vox populi, vox Dei, deia el famós proverbi difòs per Guillem de Malmesbury. La Providència s'ha servit del papa com un instrument més perquè el casal de Barcelona pugua assolir el destí que el pla diví li ha reservat. Com es pot constatar, la narració exculpa per complet la figura del rei Pere, que canvia el seu propòsit inicial obligat per les circumstàncies i n'adopta un altre que és piu i devot igualment, l'auxili d'un poble els patiments del qual, com remarquen Muntaner i altres textos coetanis, s'assimilen als dels israelites sota la tirania del Faraó.²¹ En canvi, la figura de Martí IV en surt sensiblement tocada, i el cronista no perd mai l'ocasió d'inculpar el pontífex d'haver deixat escapar una ocasió tan clara d'extendre el cristianisme i d'haver desencadenat amb les seues disposicions totes les tribulacions posteriors. En aquest sentit, el recurs més freqüent del cronista és el de posar en boca dels enemics lloances força improbables dels reis d'Aragó: generals francesos com Arnau d'Avella resulten un poc hiperbòlics a l'hora de mostrar la seua desaprovació de l'actitud papal respecte a la dinastia catalana, mereixedora pels seus actes d'assolir la monarquia universal ("Ah, Déus! Què fa lo papa e els cardenals, con no fan lo rei d'Aragon e sos fills senyors de tot lo món?, c. 107, p. 764), i fins i tot el cardenal Jean Cholet, llegat pontífex per a la croada contra Catalunya, es mostra estranyament autocrític amb les decisions del col·legi romà ("Ah, Déus, e con gran peccat féu lo pare sant, e nós tuit, con a aquest senyor dixem de no, d'ajuda! Que aquest és altre Alexandri qui és nat e-l món", c. 91, p. 749). Però per ventura resulta més sorprenent encara la

20. En realitat, les opinions no eren tan unànimes, i per això convé matisar l'entusiasme de Muntaner amb la versió més freda, però històricament més fidel, de Jerónimo Zurita, que destaca la divisió d'opinions existents al campament sobre la qüestió de Sicília (L.IV, c. 22): "Otros eran de contrario parecer; y decían que no debía persuadirse, con codicia de reinar, a emprender negocio de tanta dificultad, por donde lo que él poseía pacíficamente lo aventurase con tanta facilidad y con peligro de su persona. Porque decían ser muy notorio que si él tomase aquella empresa contra el rey Carlos, puesto que jurídicamente le perteneciese, sin ninguna duda el papa y la iglesia —que le habían dado la investidura del reino— le irían a la mano, que procederían contra él con la severidad y rigor de entrambos cuchillos y con el poder espiritual y temporal. Y si por ventura se quisiese llevar el negocio por razón de derecho divino y humano y estar a la determinación de las leyes y decretos, se debía considerar cuán grave negocio es y perjudicial querer litigar delante de juez sospechoso" (ZURITA 1978: II, 243).

21. En efecte, el referent de Faraó era sovint citat a les cròniques sicilianes en relació a la Guerra de les Vespres i la dominació francesa de l'illa. La crueldat de l'administració angevina feia que els sicilians se sabessen sotmesos al feixuc jou de Faraó imposat per la "effrenata gallica feritate" (AMARI 1969: II, 1, 260, doc. X) i que veïessen en Carles d'Anjou l'arribada de l'Anticrist, com demostra una coneguda epístola tramesa pels ciutadans de Palerm als seus veïns messinenses per incitar-los a la revolta, a va ser inclosa al *Chronicon Siculum* i que, en la versió catalana medieval del *Libre de les conquestes de Sicília*, plora la dissort de l'illa "venuda vilment axí com esclava A AQUESTS MALVATS Francesos" (Ms. BC 2084, f. 22r; "tamquam se rua es prauis Ismaelitis uiliter uenumdata", AMARI 1969: II, 1, 256, doc. X) i es demana: "Qual cosa pus dura o pus trista soferí lo poble de Israel en temps de Farahó?" (ibidem; "Quid durius, quidue miserius plebs Israelitica sustulit temporibus Pharaonis", AMARI 1969: II, 1, 256-257, doc. X). Aquesta carta va ser parafrasejada al c. 81 de Desclot i algunes de les seues fórmules van ser reutilitzades per moltes altres fonts, com Muntaner (cc. 54 i 60) o la tradició italiana del *Ribellamentu di Sichilia*, el *Liber Jani de Procida* o la *Leggenda di Messer Gian-ni di Procida*.

lectura dels cc. 77-78, on el mateix Carles d'Anjou s'entrevista amb Martí IV i, en un to impropï d'algú que es dirigeix al vicari de Crist al món, li retreu sense embuts els desastrosos efectes de la seua animadversió pel rei d'Aragó: la guerra de Sicília no hauria tingut lloc si el papa, en lloc d'ignorar els precs de Pere, l'hagués ajudat suficientment en una empresa tan alta i digna d'elogi. La resposta de Martí IV resulta, per contra, inversemblantment submissa, perquè atorga tots els raonaments de Carles i es reconeix el principal responsable de la situació actual!²² Al costat d'aquests parlaments, Muntaner ens ofereix al c. 85 una escena que no troba correspondència en cap de les altres cròniques que coneixem, i que té la funció de subratllar el *what if...*, la gesta que els catalans haurien pogut realitzar si la croada hagués cristallitzat: el rei, que ha salpat de Sicília per dirigir-se a l'imminent duel de Bordeus, ordena a les seues naus que atraquen al port d'Alcoll, disposició temerària que no agrada gaire la tripulació, perquè a la costa hi ha encara molts sarraïns, alarmats per la presència de les naus. Pere es fa assegurar i descendeix a terra, on es fa passar per un simple missatger del rei d'Aragó. Llavors un dels sarraïns li conta tot el que va passar després de la marxa de les tropes, i assegura que si el rei s'hi hagués estat una mica més, hauria acabat amb qualsevol resistència dels indígenes, i que fins i tot 50000 infidels s'haurien convertit al cristianisme:

On vos deim que si per aventura, e per nostre desastre, ell hagués passada la muntanya, que tots érem morts e fóra tota la terra conquesta; que d'aquí avant no trobara contrast, ans hagra presa Bona, e Costantina, e Gíger, e Bugia, e puis gran res de les altres viles de la marina [...] E a bona fe vos prometem que per la sua bondat, si entrò ara hic hagués estat, que cinquanta mlia persones, entre hòmens e fembres e infants, s'hic foren batejats e es foren fets seus (c. 85, p. 739).

En escoltar aquests comentaris, Pere no es pot estar de lamentar l'abandó d'una oportunitat tan prometedora i d'invocar els cels perquè castiguen qui la va truncar ("Ai Déus, Pare senyor! Plàcia-us que no perdonets aquest pecat a qui mal ne mer, ans ne fèts venjança visible en breu!", *ibidem*). La reacció del rei no sembla gens estranya, perquè, com fa notar Hauf (1998: 321), Muntaner el situa gairebé a un pas de poder realitzar la utopia que, segle i mig més tard, Joanot Martorell atribuirà a l'estrenu cavaller Tirant, capaç de convertir d'un sol cop, gràcies a la fama de les seues armes i la predicació de fra Joan Ferrer, 334.000 infidels!²³

22. Aquesta és l'acusació del rei Carles: "ço que el rei d'Aragon ha fet, que ho ha fet a gran colpa vostra; que per la cruel resposta que vós faés al noble En Guillem de Castellnou, per ell, s'és ell mogut, així con aquell que, en defalliment de l'ajuda que vós li negàs, hac a cercar consell en sos afers; ço que no hagra fet si vós li haguéssets ajudat d'açò que us demanava, qui era justa raon, e tan bona, que no us diré de vós, que tots los reis de crestians del món hi degren ajudar, per ço con jamés no fo rei qui tan alta cosa assajàs con ell assajà; e ho mantenc tant, que els mellors cinc reis de crestians qui e'l món sien no ho pogren haver mantengut. E així, en gran colpa vostra s'és mogut e vengut en Sicília; on los sicilians, ab gran humilitat, lo demanaren per senyor, e vós sabets que ell havia raon, per la reina, sa muller, e per sos fills, que no els defallís. Però si vós li haguéssets atorgada l'ajuda que ell demanava a vós, cert som nós que ell no desemparara ço que havia ben començat. E així, pare sant, vós sòts ocasió del nostre mal" (c. 77, p. 842). El papa admet que es va deixar portar pels sentiments quan va dir no a la proposta aragonesa: "L'altra, que ens deïts que en colpa nostra és lo rei d'Aragó anat en Sicília, que us ho atorgam; que en aquell temps que li diguem de no, e en aquell punt, coneixem que més nos portà volentat que raon; per què coneixem la colpa, e que nós vos en som tenguts d'ajudar en totes coses" (c. 78, p. 843)

23. *Vid.* el c. 404 del *Tirant lo Blanch*: "Aprés que lo sermó fon finit, tots los moros qui no eren batejats ab grans crits demanaren lo sant bapisme. E de continent, Tirant, en la dita plaça féu portar vexelles grans plenes d'aygua, axí com conques, cocis e librells, e hagué tants frares e capellans com se trobaren allí, car Tirant havia fets edificar molts monestirs en les ciutats que havia preses, e moltes altres sglésies, e havia-y fet venir molts capellans e frares de altres parts de la crestiandat. E aquí tots se batejaren, axí los que havien de anar com los qui restaren, e dins tres dies foren batejats CCCXXXIII mlia, entre moros e mores e infants" (MARTORELL 1990: II, 678).

Si analitzem la versió que dona Desclot de l'ambaixada a Martí IV, ens trobarem amb algunes divergències interessants. Per començar, segons aquest autor els missatgers tramesos a Roma van ser dos: el propi Guillem de Castellnou i un cavaller aragonés, que, en presentar-se davant el papa, li van lliurar una carta escrita pel rei Pere, en què el monarca l'informava de la seua presència a Tunis i li demanava ajuda per conquerir la terra:

A vós, pare sant de tota la crestantat, de nós En Pere per la gràcia de Déu rey d'Aragó, saluts e reverència, axí com fil deu fer a pare segons Déu. Com nós, pare sant, siam passats en la terra de Barberia e ajam presa aquí terra a honor de Déu e a creximent de tota crestantat, e ajam mès aquí tot nostre poder de retenir ço que avem pres, qui és forts loc e bo, so és la vila d'Alcoyl, pregam a vós que-ns trametats vostre secors de cavalers e de gens e que donets perdó a les gens per passar a nós; e nós, séyer, estarem tant assí que conquerrem la terra per tal que Déu hi sia servit e el seu beneyt nom exalsat (c. 85, III, p. 84).

La resposta del pare sant subratlla un argument que ja hem vist al text de Muntaner: com que el rei Pere no havia informat oportunament del destí de l'expedició, ara ell no se sentia obligat a fer-li cap ajuda. Però, a més, Desclot fa expressar-se a Martí IV amb un to marcadament despectiu i hostil: si el mateix rei de França (nova al·lusió a la croada de 1270) i molts altres prínceps il·lustres havien fracassat en l'intent, com podia pretendre un reietó com el d'Aragó, pobre de tresor, de terres i de gent, un objectiu tan elevat com la conquesta de Tunis?

—Yo —dix l'apostoli— no crou pas que rey de tan poc poder com eyl és, sia passat en Barberia, ne gos haver emparat tan gran fet. Que'l rey de França, e el rey d'Anglaterra, e'l rey de Navarra, e'l rey d'Alamaya, e molts comtes, e el rey Karles foren a Tunis e anc res no y pogren fer. Per què yo ara no li trametria secors de cavalers ne de tresor; que'l tresor qui és justat de la dècima no és justat per despendre en Barberia ne en altre loc sinó en la terra d'Oltramar. E pus al comensament no m'o fòu saber, ja ara no aurà ma ajuda.

Els ambaixadors, després d'haver-li “respost ço que lur fo semblant” (p. 85), abandonen la sala i es reuneixen amb el grup de cardenals que donaven suport al rei d'Aragó. Aquests els asseguren que no tenen res a fer amb el papa i que, ben mirat, el fracàs de l'entrevista és del tot lògic: Martí IV és francès i, per tant, fervent partidari dels Anjou i la casa de França:

E puys parlaren ab los cardenals e ab los auts prelatz qui en la cort de l'apostoli eren, e dixeren-lur en qual guisa l'apostoli lur avia respost. E éls dixeren-lur que se n'anassen, que ab eyl no pudien res acabar, “per ço com és francesch e de la partida de Karles, e és gelós de ço qui és gran dret que esdevena. Per què digats al seyoy rey que pens de fer ço qui mils li sia semblant que sia sa honor e son profit, e Déus ajudar-li à e no-s tema de res”. Aquestes paraules preseren los missatges, que-ls cardenals avien dites, per lo fet de Sicília (*ibidem*).

Notem que aquesta és la primera ocasió en la *Crònica* de Desclot que hom relaciona Pere d'Aragó amb la qüestió siciliana. En efecte, el petit *lobby* filoaragonés de la cort romana proposa Sicília com a alternativa legítima de l'estol, un cop fracassada l'opció africana, i encara assegura que el rei pot procedir sense cap temor, perquè Déu estarà de la seua part. Però m'interessa destacar, sobretot, la referència al favoritisme amb què, pels seus orígens francesos, el papa Martí acull els interessos dels de la seua nació, especialment els de la casa reial de França i la poderosa família Anjou. De fet, no deixa de resultar curiós que Desclot i els altres cronistes catalans recalquen sistemàticament de quina terra era oriünd l'artífex de l'anatema dictat contra el rei d'Aragó: “e aquesta sentència donà papa Martí, *qui era francès*”, puntualitza el de Peralada, amb una expressió que recorda, sens dubte, el “Gallicus natione” emprat

per l'anònim de les *Gesta Comitum Barcinonensium* (§ 32; BARRAU-DIHIHO 1925: 77, 20). Efectivament, hom insisteix a presentar-nos el poder del papat com una mera extensió del poder francès: Muntaner explica que, durant una entrevista amb Sanç IV de Castella, el comte rei li havia expressat la seua convicció que, al darrere de l'excomunió, s'amagava en realitat la llarga mà del rei Carles: "l'Esgleia, sens tota raó, ha donada sentència contra nós. E açò és esdevengut per lo papa, qui és francès; e així creegats, con és de la nació del rei Carles, que ell li darà tota favor e tota ajuda; e podets-ho conéixer adés, que, sens que no ens ha citats, nos ha condemnats [...] *Sí que jo veig que per cert que nós tenim a dors la guerra de l'Esgleia e de França*" (c. 102, p. 843).²⁴ Convé advertir que aquesta era una percepció compartida pels agents catalans encarregats dels assumptes de Roma o Avinyó, i és que, de fet, l'extraordinària influència que la casa de França exercia sobre els actes dels diversos papes constitueix un tema ben present dins el corpus de relacions sobre ambaixades a la Santa Seu. L'any 1309, per exemple, Vidal de Vilanova, un dels ambaixadors que més notícies ens ha deixat de la seua activitat diplomàtica, certament intensa, havia estat escollit per a negociar amb Clement V²⁵ el possible lliurament de la senyoria de Pisa a Jaume II d'Aragó.²⁶ Doncs bé, a l'hora de consensuar amb el papa els noms dels cardenals que prendrien part en les negociacions, Vilanova havia deixat ben clar que tots els candidats havien de reunir una condició *sine qua non*: no ser francesos ni italians. Els italians quedaven descartats per la rivalitat entre güelfs i gibel·lins, que podia fer perillar el projecte.²⁷ Per la seua banda, els francesos ja havien demostrat suficientment la seua mala voluntat envers el casal d'Aragó, l'expansió del qual havien tractat de frenar en el passat (infructuosament, assenyala amb orgull l'ambaixador) per tots els mitjans a l'abast. Tot això li ho contava En Vidal al seu senyor, el rei d'Aragó, d'Avinyó estant:

Aprés assò, senyor, yo li dix: "Sant pare, en vostre collegi ha moltz cardenals ytalians e franceses, e d'aquestes dues nacions m'és viates que-s deja guardar la vostra sanctitat sobre aquests affers. Cor los ytalians són homes molt de part, segons que vós, pare sant, sabetz mils que yo. *Los franceses no vulrien negun esfors de la corona d'Aragó ni negun creximent, per ço, sant pare, cor lo rey d'Aragó, ab aquest poder que vuy ha, s'és defès totz temps bé d'ells e-ls ha impugnatz en aquell temps que avien a fer ab ell; per què, pare sant, ells no volrien que-l rey d'Aragó agués més*

24. Sobre aquesta estreta associació entre el regne de França i l'Església, *vid.* el sermó que, segons Desclot, el cardinal Cholet predica a tot l'exèrcit francès: "—Senyors: nostra senyor Déus ha mostrat gran honor e gran senyal d'amor e de dilecció al rey de Franssa e a tots sos antecessors per tots temps. *Car no troba hom, d'aquell temps enssà que la casa de Franssa se convertí a crestianisma, que hanch fo rabetlla ne contrària en res a la sancta Sglésia de Roma, jatsie que tots los regnes del món algun temps sien stats desobedients a aquella Sglésia de Roma, mas aquest no u fou hanch, ans, tote vegade que master fos ajua a la Sglésia, la li féu bona e suficient lo regna de Franssa, que hanch no guardà amor ne parantiu que hagués ab negun príncep terranal.* Per què trobam en les scriptures antigues que Déu mantench tots temps aquest regna e li donà victòria de tots sos anamichs; e atressí la Sglésia de Roma regoneix bé la obediència que li ha hagut tots temps aquest regna, ço és a saber lo casal de Franssa, e en açò que pot ha'l-na guardat de dan" (c. 136, IV, ps. 107-108).

25. Sobre Clement V, primer papa d'Avinyó, *vid.* les *Vitae* aplegades per BALUZE (1693: I, 1-62 i 85-152), que hom pot llegir al fons digitalitzat de la Bibliothèque Nationale de France (gallica.bnf.fr). Consulteu, a més, MOLLAT (1924: 10-36). Per a les claus del seu pontificat, *vid.* BERCHON (1896) i KÖNIG (1894).

26. El cronista Ranieri Sardo (s.XIV) esmenta aquests projectes de Jaume II a la seua *Cronaca di Pisa* (RANIERI SARDO 1974: 52-54). *Vid.*, a més, els treballs de SILVA (1913: 26-54) i SALAVERT (1954: I, 414 i *passim*).

27. Es clar que aquesta desconfiança envers els italians la comparteix també Muntaner, que, al *Sermó* per a la conquesta de Sardenya, recomana al rei d'Aragó que s'abstinga de comanar els seus assumptes a "hòmens de comuna", deslleials i conspiradors per natura: "D'una causa, senyor, vos remembre, si us play: que-n oblit no us metats ayço qu-eu vos diray: / que null hom de comuna no lexets sa ne lay / en castell ne en villa, e no me'n callaray, / car no saubon que-s fahes, per que lur cor veray / no seria jamay" (c. 272, p. 921).

poder, si-s convenia que alguns affers aguessen aver ab ell. E con assò ohí de mi el senyor papa, començà a riure e respòs axí: “Verament te dich que creu que tu dius veritat!” (AA II, p. 532-533, doc. 354).

A la fi, els cardenals escollits van ser dos: el de Besiers i el de Penestre. La missiva de Vilanova ens ofereix una divertida anècdota sobre aquest darrer, sembla que natural de Llemotges i francòfon. Bon coneixedor de les reticències de Vilanova, Clement s'havia afanyat a desmentir les aparences i declarar la bona disposició que el cardenal sentia envers la Corona d'Aragó: tot i parlar francès, procedia d'una terra que era “quax una nació” amb els catalans (evocant així l'antiga senyoria que els reis d'Aragó exercien sobre les terres del Migdia de França):

E sobre aquestes coses dix-me que volia que alguns cardenals tractassen ab mi [...] Los tractadors, senyor, me donà de ma volentat, ço és, lo cardenal de Besers, lo qual ell dix que era hom que amava molt vós, senyor, e la vostra casa, e-l cardenal de Penestre, lo qual dix que, si bé-s parlava francès, no-m feés reguart, que-l cor ne-l cos no avia francès, ans era natural de Limoges, et era quax una nació ab nós et que era molt savi hom et del qual ell confiava molt. E tornà a dir altra vegada que no-m feés reguart, si bé-s parlava francès, que ell me feya a saber que bo me seria als fets (ps. 542-543).

Amb l'encès angevinisme professat per Martí IV, la figura del *servus servorum Dei*, el mitjancer entre Déu i els pobles de la terra, queda totalment deslegitimada: no en va, quan hom es refereix a les seues decisions, sovint ho fa adduint motius més aviat polítics que no pas religiosos. Probablement per això sobta el respecte amb què Muntaner acull l'excomunió del seu rei: “E diu-se que jamés no eixí de cort de Roma sentència que no fos justa; e així ho devem tuit creure, que diu-se per los clergues, qui són aministradors de la santa Esgleia, que “*sentencia pastoris, iusta uel iniusta tenenda est*”, e així ho deuen tots feels crestians creure, e així ho creec jo. Per què aquesta ajuda fo molt gran e la major que la santa Esgleia poc fer a negun senyor, e qui més deu ésser temuda per tot feel crestià” (c. 78, p. 947). El text citat per Muntaner és el *Decretum Gratiani*, reprès més tard per Gregori IX (XI, q. III, c. 1), i que, literalment, afirma: “*Sententia pastoris, siue iusta siue iniusta, seruanda est et timenda*”, passatge aprofitat pel papa per tal d'afirmar el seu *status* sobirà (ULLMANN 1997: 110 i *passim*), i que al s. XIV Guillem d'Ockham, representant de la teologia imperial, refutaria al *De Imperatorum et Pontificum potestate* (SCHOLZ 1911: II, 453-480). El ben cert és, però, que l'aparent conformisme s'esvaeix en molts altres passatges, com es pot apreciar al c. 103, on Muntaner ens deixa un judici ben contundent sobre la donació a Carles de Valois del regne d'Aragó, amb el qual el papa es dedica a mercadejar com si fos de la seua propietat: “E podem dir l'exempli que es diu en Catalunya, que com alcú diu: “volria que aital lloc fos nostre”, l'altre respon: “bé par que poc vos costa”. E així pot hom dir del papa, que poc li costava lo regne d'Arago, com tan bon mercat ne feia. E segurament que aquella fo donacio quemala ac fo feita a ops de molt crestià” (c. 103, p. 706).²⁸ D'altra banda, el cronista ja s'encarrega per altres mitjans de deixar ben clara la posició que cada peça ocupa a la història. La *Crònica* converteix Martí IV en un personatge hostil i antipàtic, i ho fa a través dels gestos i les paraules que li atribueix, com demostra, entre d'altres, la lectura de l'interessant c. 104, on se'ns conta com el rei Pere, alarmat per

28. *Cfr.* amb les conegudes paraules que, segons Desclot, Pere *el Gran* va dir a uns missatgers del bàndol croat, que li demanaven la renúncia als seus regnes en favor del príncep francès: “Certes –so dix lo rey al missatge–, fort ha poch en la terra de Catalunya aquell qui la ha donada a altre, e menys aquell qui la ha presa, car mon linatge la conquès ab spase. Per què sàpien tuyt que qui la volrà, costar-li ha” (c. 144, IV, p. 160).

la gran aliança forjada contra ell i els seus regnes, decideix esgotar la via diplomàtica i trame- tre una nova ambaixada a Roma, aquest cop oferint-se a esmenar els possibles greuges fets al rei Carles i a l'Església. La narració que Muntaner fa d'aquesta segona entrevista és molt de- tallada, i, tot i la seua extensió, crec que paga la pena de reproduir-la ací:

Com los missatgers del senyor rei d'Aragó foren partits de Barcelona, anaren tant per llurs jornades, que foren al papa. *E segurament ja havets vists missatgers del senyor rei d'Aragó mills reebuts que ells no foren en la cort del papa; mas emperò ells s'hi donaren poc. Sí que vengren davant lo papa, e dixeren-li així:*

—Pare sant, lo senyor rei d'Aragó saluda molt a vós e tot vostre collegi e es comana en la vos- tra gràcia.

E lo papa e los cardenals callaren, que res no els respongueren. E los missatges, qui veeren que a llurs saluts no els fo respost, digueren:

—Pare sant, lo senyor rei d'Aragó vos tramet a dir per nós que es meravella molt com la vos- tra santitat ha donada sentència contra ell e sa terra, sens citació que no li havets feita, la qual fo molt meravellosa. Que ell, pare sant, és aparellat que en poder de vós e dels cardenals, que farà dret al rei Carles e a tot altre qui demanda haja contra ell; e açò és prest e aparellat de fermar per cinc o sis reis de crestians qui s'obligaran en poder de la vostra cort o santitat, que li complirà de dret a tot açò que li serà demanat per lo rei Carles e per altre. E així suplica e requer a la vostra santitat e dels cardinals, que so dret li sia oït, e que revoquets la sentència que havets dada que, sal- va la vostra honor, no ha lloc. E si perventura ell no volia estar a la raó que es profer, així com a pare sant llavors hauria lloc que enantàssets contra ell (ço que per cert ell no eixiria de raó), ne que la santa Esgleia conega que deja fer.

E sobre açò callaren.

E lo papa respòs:

—Bé havem entès ço que ens havets dit. E responem-vos que nós no tornaríem atràs ne a en- rera ço que feït hajam, que tot ço que contra ell havem enantat, havem feït ab dret e ab raó.

E callà. E llevà's u dels missatgers, qui era cavaller, e dix:

—*Pare sant, molt me meravell de la cruel resposta que ens fèts; e pot hom bé conèixer que vós sòts de la nació del rei Carles, que los seus hic són escoltats e amats e ajudats, e lo senyor rei d'Aragó, qui ha més creixcuda la santa Esgleia, de cent anys ençà, que entre tots los reis del món, sens secors ne ajuda de l'Esgleia; e encara hagra més conquest, si vós semblant perdonança que donats contra ell, haguéssets donada a aquells qui en ajuda d'ell vinguessen en Barbaria; e per la crua resposta que vós li faés, ne partí ell, de què és estat gran damnatge de la crestiandat. Per què, pare sant, per amor de Déus millorats-nos la resposta.*

E lo papa respòs:

—La resposta és aquesta: que àls no faríem.

E sobre açò llevaren-se los missatgers tots ensems, e digueren:

—Pare sant, veus ací cartes con nós havem poder de fermar per part del senyor rei d'Aragó tot ço que dit vos havem; e així plàcia-us que la sua ferma prenats.

Dix lo papa:

—No en pendrem gens.

E sobre açò los quatre missatgers hagren un notari, e dixeren:

—Pare sant, doncs puix així nos responets, nós nos apellam de la vostra sentència, per part del senyor rei d'Aragó, a nostre senyor ver Déus, qui és senyor de tuit, e al benaventurat sent Pere. E d'açò requirim aquest notari que se'n faça carta.

E lo notari llevà's, e pres l'apellació e la mès en forma pública.

—*E encara, pare sant, protestam-vos de part del senyor rei d'Aragó, que pus ab vosaltres no trobam mercè, que tot mal que ell faça, ne ses gents en defensió sua, que sia sobre l'ànima vos- tra, e de tots aquells qui aital consell vos han donat; e l'ànima del senyor rei d'Aragó ne dels seus no hagen pena ne damnatge, que Déus sap que en colpa d'ell ne de les sues gents res no s'hi farà.* E d'açò, escrivà, fèts-nos altra carta.

E així es féu. E lo papa respòs:

—Nós justament havem enatat contra lo vostre rei. E qui açò no creu, siats cert que és vedat e descombregat; *que cascú sap e pot saber que de la cort del papa jamás no eixí sentència que no fos justa. E així és veritat que aquesta és justa*; per què d'aquí avant, àls no hi mudaríem. E pensats-vos-en d'anar.

E sobre açò los missatges partiren-se del papa malpagats, e tornaren-se'n en Catalunya, al senyor rei; e dixeren-li tot ço que era estat dit ne ells què havien fet. E lo senyor rei llevà los ulls al ceel, e dix:

—Pare senyor! ¡En les vostres mans coman mi e ma terra, e a la vostra potència!

Què us diré? Que si aquests missatges del papa vengren ab mala resposta, ab aitant mala vengren aquells del rei de França; e així mateix s'hi protestaren. E con foren davant lo senyor rei d'Aragó e li hagren contada la missatgeria, ell dix:

—*Ara vaja con pusca, que, ab què Déus sia ab nós, no temem lo llur poder* (c. 104, ps. 758-759).

Observem com, des del primer moment, la *Crònica* insisteix a subratllar l'ambient profundament hostil en què els dos missatgers s'han de moure, començant per la referència a la freda acollida que hom els dispensa, sens dubte un presagi poc engrescador. El parlament al col·legi cardenalici els acaba de confirmar, per si de cas, que no són ben rebuts: el papa i els cardenals acullen amb silenci l'exposició dels oradors, i ni tan sols es molesten a correspondre la seua salutació de part del rei d'Aragó. Notem que les respostes atribuïdes al papa són sempre breus i contundents, i en subratllen el caràcter sec i intransigent: Martí IV es nega a acceptar les lletres de creença redactades per Pere *el Gran*, es limita a al·legar una altra vegada l'autoritat de Gracià per justificar la validesa de la seua decisió i, tot seguit, fa fora els ambaixadors catalans. Sembla bastant raonable pensar que, per a la composició d'una escena com la de l'ambaixada, Muntaner es va servir del model fornit per les fonts documentals, i que per ventura havia conegut alguna relació referida a aquella legació o a d'altres del mateix tipus. De fet, Coll i Alentorn ("Introducció" a DESCLOT 1949-1951: I, 86), a propòsit de les ambaixades a Martí IV i a Carles d'Anjou narrades per Bernat Desclot, apuntava també la probable influència dels documents d'arxiu, i s'estenia sobre les característiques d'aquests tipus de textos:

Observem la desproporcionada importància concedida en els capítols que estudiem al relat de les missatgeries que van i vénen de l'un sobirà a l'altre, fins al punt que aquest relat omple gran part del conjunt dels capítols. La font d'aquests extensos passatges podien molt bé ésser les relacions escrites pels propis missatgers per donar compte de la seva comesa. És sabut que s'han conservat a l'Arxiu Reial de Barcelona moltes relacions d'aquest tipus que sovint transcriuen, com el nostre text i també en forma molt expressiva, els diàlegs sostinguts entre els ambaixadors i les personalitats amb qui havien de negociar, i pinten amb detalls colpidors l'ambient en què havien de moure's i les dificultats materials i diplomàtiques amb què topaven.

No hi ha dubte, doncs, que Muntaner podia haver seguit perfectament un procediment semblant. Es tracta d'un fet ben contrastable a la llum d'algunes de les relacions que ambaixadors reials com Bernat de Boixadors, Vidal de Vilanova o Berenguer de Jorba ens van deixar de les seues reunions amb el carismàtic papa Joan XXII, moltes de les quals coincideixen pel to i l'estil emprat amb les que reporta Muntaner. La viva i l'oralitat són, en efecte, trets fonamentals d'aquestes narracions, algunes de les quals poden ser considerades fins i tot petites cròniques, i que ben sovint reproduïxen les intervencions del sant pare i les del missatger en estil directe. Fa bo de veure, encara, que la imatge que aquests textos ens donen del pontífex insisteix amb freqüència en detalls negatius ja posats de relleu pels cronistes catalans a propòsit d'altres papes: Joan XXII ve definit com un personatge dur i esquerp, fàcilment irritable i poc donat a escoltar els altres amb la paciència que convindria. Vidal de Vi-

lanova ja havia tingut l'ocasió d'enfrontar-se a una personalitat tan forta i complexa l'any 1317, mentre negociava la concessió d'uns beneficis sobre esglésies-catedrals catalanes a l'infant Joan, arquebisbe de Toledo.²⁹ Sembla que la proposta inicial del sant pare no havia satisfet gaire En Vidal, que tot seguit havia tractat de presentar-li una alternativa; davant la insistència de l'ambaixador, però, el papa, visiblement incòmode, l'havia tallat molt brusquement, dient-li: “Açò és a guardar a nós miylls que a vós, e nós sabem ço que n'avem a ffer!” Sembla que aquell breu contacte havia estat suficient perquè Vilanova s'adonés del mal caràcter del seu interlocutor, impressió ben desfavorable que es va apressar a comunicar a Jaume II: “Per què vós, seynor, podets veer queyn hom és aquest papa!” (AA II, ps. 792-793, doc. 495). El ben cert és que les relacions escrites per Bernat de Boixadors afegeixen més detalls encara a aquest perfil tan poc favorable. En una ocasió Boixadors havia hagut de suportar estoicament les contínues interrupcions d'un furiós Joan XXII a la seua missatgeria, que abordava novament el sempre conflictiu tema de Sardenya i el finançament de l'empresa militar duta a terme per l'infant Alfons. El diplomàtic ni tan sols havia pogut acabar la seua exposició, perquè el d'Avinyó, indignat per les peticions, a les quals havia respost “mal e leg”, s'havia alçat de la cadira donant per acabada l'entrevista i l'havia convidat no massa amablement a abandonar la sala:

E axí, senyor, fuy-hi a la dita hora e aguí entrada, e dix ma misatgeria segons que m'era manat. E dix tot lo capítol primer paraula a paraula, ja-s fos qu'él me trencàs en molts lochs mes paraules dién “Cetera”, qu'él vos havia feyta bona gràcia e que-s maravelyava molt de vós [...] E yo deya-li a cada vegada:

—Pare sant, plàcia-us que-m lexets acabar mes paraules, segons que-m són comanades per mon senyor l'infant, e puys jo respondré-us açò que vós me demanats segons que-n són enformat.

Con aguí acabat lo primer capítol, començé a l'altre; e tantost que jo dix que la remessió de la meytat de la pensió e del servey hera minva, va-s moure e dix:

—Ela no és pas minva! Ans és bona e gran, e nós no érem tenguts de fer neguna gràcia per aquests feyts al rey d'Aragó; que-l papa nostre predeçessor que li o donà, no s'obligà a él que l'esgleia li fos tengut de fer-li neguna ajuda.

—Pare sant -dix jo-, plàcia a vós que-m lexets dir ma misatgeria segons que m'és comanada. E axí lexà-me'n dir entrò a la meytat del dit capítol, e puys dix-me:

—Jo esperava del rey qu'él m'enviàs algú que retificàs la gràcia que jo li avia feyta, e l'infant me tramet ara enbaxada sobre aquest feyt. *Lo rey à feyt mal, él a feyt mal!* E axí nós avem hoyda ta enbaxada, e dóna-la'ns en escrit, e aurem nostr-acort am nostres frares, e puys respondrem-te.

—Pare sant, plàcia a vós que la'm lexets acabar, que poc he a dir.

—Nós ho avem bé entès e am l'escrit aurem nostre acort am nostres frares!

Él se moc per levar... (AA II, p. 806-807, doc.).³⁰

29. Per a la biografia de l'infant Joan, *vid.* MARTÍNEZ FERRANDO (1950: 119-135).

30. Convé dir, en descàrrec del nostre diplomàtic, que Bernat de Boixadors va percebre immediatament les pautes de comportament del papa Joan i que va saber aprofitar bé l'experiència en negociacions posteriors. En un altra missiva a Jaume II, Boixadors, després de ponderar el tarannà indomable del pontífex, li explicava al rei com havia aconseguit que escoltés tota la seua proposició advertint-li, tot just abans de començar, que no l'interrompés ni es mogués fins que ell hagués acabat la missatgeria, tàctica que —segons confessa— es va demostrar efectiva: “Aquél dia matex a hora de vespres aguí entrada al papa. *E per tal, senyor, con él a manera que tantost se leve et se'n va ne espere que hom acap sa rahó*, jo, senyor, dix-li: “Pare sant, molt à que no poguí aver entrada a vós, et axí ara é-us a dir alguns afers de part de mon senyor lo rey e monsenyor l'infant et de la senyora regina, et axí plàcie-us que no us mogats entrò a que-ls vós aja dits”. Et él dix que no faria [...] Et, beneyt ne sie Déu, que ab bona cara et alegre m'escoltà tot quant li avia a dir, et ça protestació que li fiu e-l començament que no-s mogué, que creu que y fo bona” (AA II, ps. 814-815, doc. 507).

En contrast amb l'actitud de Martí IV, els ambaixadors del rei Pere es mostren dialogants i conciliadors, i no és fins al darrer moment, en comprovar l'obstinació del pontífex, que l'acusen de ser un sequaç de Carles d'Anjou i es reafirmen en l'argument que ja hem pogut detectar en la mateixa *Crònica* i els documents: el d'Aragó és el rei que majors serveis ha fet a l'Església, i aquesta, lluny de premiar aquests esforços, dedica els diners i les indulgències que haurien pogut servir per conquerir Tunis a organitzar una croada contra cristians. Si no vaig errat, Bartolommeo da Neocastro explota també aquesta darrera idea a la *Historia Sicula*, on critica durament el papa Martí i els seus successors per la seua política respecte a Sicília. En efecte, al c. 112 d'aquesta crònica se'ns reporta el diàleg mantingut entre el papa i un ambaixador dels cavallers del Temple anomenat Gui ("Guido domorum militiae Templi frater"), que ha viatjat fins a Roma per exposar el lamentable estat de Terra Santa i demanar auxili per a les poques places que encara resisteixen els atacs dels infidels. El quadre presentat pel templeter resulta ben dramàtic: molts cristians ja han estat massacrats i el soldà de Babilònia ha convocat tota la seua gent d'armes per reduir l'últim bastió croat, la ciutat d'Acre, que es perdrà si hom no actua amb rapidesa. El més curiós de tot és que fra Gui també es permet el luxe de culpar al papa de totes les desgràcies d'Ultramar: Sa Santetat, en teoria el més interessat a organitzar la defensa dels llocs sagrats i protegir els fidels que hi viuen, havia destorbat per contra el passatge contra els sarraïns, però, per tal d'apoderar-se de Sicília, justament revoltada contra la tirania francesa, no havia dubtat a destruir el poble sicilià i sembrar la discòrdia entre els regnes cristians:

Ecce arma ille suscepit, convocans suae potentiae populum universum in confusionem et stragem gentium Terrae Sanctae. Ecce si tanta invalescet iniquitas, Acon, ubi nobilitas hominum, ubi fides a Christo Patre non deviat, tota subjicietur a barbaris, et cum se tuerit non potuerit deperdetur. Quid faciet tunc innumerabilis Christi cultus, quid mares, quid foeminae, quid virgines, atque parvi, si in furore hostium capti fuerint? Nosco singulos firmiter uno sanguine morituros; ista fient in taedium Matris Ecclesiae et Chritianorum, ac Principum injuriam singulorum. Propter quod ista substinere non debes, qui Christianorum omnium Principum caput diceris, qui Protector. *Potuisti namque de Regum exfortio, et aliorum Christi fidelium viribus Terrae Sanctae succurrere, et tanta mala gentis non debuisses aliquatenus substinere; sed pro recuperanda terrae Siciliae, quae contra stimulum calcitrans, arma justa suscepit, reges in regem armasti, quaerens offendere Siculos Christianos, et cum contra perfidos Saracenos Christianorum passagium retractaveris, in Christianorum confusionem populum congregasti universum* [...] Revertere igitur ad cordis conscientiam, pie Pater, et quos pateris esse discordes cum Siculis Gallos tuos pacifica, unicuique jus suum, sicut a Deo permittitur, largiturus. Deinde in succursum Terrae Sanctae, ne pereat, singulos Reges Occidentales, et quos volueris alios, cum eorum exfortiis apud Acon mittas (c. 112; BARTOLOMEO DA NEOCASTRO 1728: 1151).

Hem d'advertir, d'altra banda, que les acusacions del cronista sicilià contra el papat no acaben ni de bon tros en aquest punt, perquè, una mica més endavant, ens conta com es presenta a les portes de Sant Pere un misteriós ermità (l'aparició d'aquesta mena de personatges, sovint tocats amb el do de la profecia, no és pas infreqüent en Neocastro), que demana de parlar amb el pare sant a soles, per explicar-li —diu— què és el que Déu mana. El papa, en veure'l, li pregunta qui és i d'on ve, i, en saber que és sicilià, li recorda amb evident plaer les calamitats que pateix l'illa excomunicada, on la terra no dóna fruits, les dones ja no poden parir i la pestilència s'ha fet general. L'ermità li pregunta per què creu que els sicilians sostenen totes aquestes penúries, a la qual cosa Martí respon que la causant és la ira divina, que els ha punnit per la seua rebel·lia a l'Església. Llavors l'ermità replica: el causant de les desgràcies no és Déu, sinó la crueldat del mateix pontífex, que fa tot el contrari del que Déu predica: Déu vol els humils, i ell, per contra, ha escollit l'orgull dels francesos; Déu vol la pau, i ell en canvi

provoca escàndols, guerres i la destrucció del poble cristià, de tal manera que, quan l'hora del judici de Déu arribe, l'ànima pecadora del papa només serà capaç d'ofèrir a l'Altíssim els rius de sang escampats per la seua culpa:

Cum autem senex ille in Civitatem sanctam ad Pontificem Summum accessisset, loquens ad eum dixit: "Pater, debeo tibi dicere quae Dominus imperat. Introduc itaque me in cubiculum tuum, ut dicam tibi quae deserenda non sunt. Et cum introduxisset, interrogavit eum dicens: "Quis et unde es tu?" Ait ille: "Eremita et Siculus ego sum". Ille statim quod audivit, quod Siculus esset, quaerit ab eo dicens: "Terrae Siciliae fructum suum reddit? Concipiunt et pariunt foeminae foetus suos? Et pestilentiae sunt in universa terra Siciliae?" Ille respondens ait: "Pater, unde credis haec, quae dicis, in Siculos habuisse originem?" Dixit Pontifex: "Ab omnipotenti Deo, cujus mandata illi non servant, ista venire debuerunt in Siculos. Rogavi enim Dominum, quod cum perversi sint Siculi, et inique agant, claudat illis oculos clementiae suae, et auferat de terra rores et nubes, unde vivunt, et non invenient gratiam apud eum". Ait ille: "Pater, si advertis, a Deo non es, quia cum illo non es. Si enim a Deo esses, faceres quae ipse fecit; posuit enim te Vicarium operis ejus super filiis hominum; tu vero mandata sua non facis. Et propterea cum ipse bonus sit Pater, et Magister sit optimus, tu iniquus filius, et discipulus ejus malus es; ostendis enim te Deum sequi, sed opera sua non facis. Ipse enim cum dilexisset humiles et pauperes, tu superbos et divites sequeris; cum ille pacem praedicaret et daret, tu seditiones et scandala, desolationes, captivitates et furta paras; et cum vitam hominum ille dilexerit, tu homicida gemitus et dolores convertis in populo Jesu Christi; et propterea orationes tuae ad eum non transeunt, nec ad nubes ascendunt. Sed Dominus omnipotens ex alto prospiciens, Siculos suos non deserit. Nosti, Pater, quodquod quoties arma sumisti pro Gallicis, toties arma sumisti pro Siculis inexpugnabilis potentia Jesu Christi [...] Sed mirandum est, ut cum toties victores illos agnoveris, quomodo adversus eos incitas populos perdendos? An non nosciscis, quod ista a divino judicio veniant? Cum autem ante tribunal Christi adveneris, quam palmam manu proferes ante Deum? [...] Tu vero cum stabis in conspectu Altissimi, ante pedes ejus sanguinum fluminum derivabis, et a facie tuae severitatis gladii movebuntur" (c. 112; BARTOLOMEO DA NEOCASTRO 1728: 1157).

La referència a la supèrbia que inclou el text del Neocastro em sembla crucial, i és que, comptat i debatut, les històries de Neocastro traspuen el mateix signifi providencial que recorre les pàgines de Ramon Muntaner: tots els esforços de l'Església i de França contra Síci- lia i els seus aliats han estat, són i seran en va, perquè Déu ha pres les seues armes a favor dels segons. De fet, el binomi humilitat / supèrbia resulta també fonamental en el relat que les cròniques catalanes ens fan de la croada organitzada per Martí IV i Felip III l'Ardit contra el regne d'Aragó. En efecte, Desclot, Muntaner o les *Gesta Comitum* s'estenen a recontar les proeses obrades pels catalans (amb el suport diví, és clar: *Gesta Dei per catalanos*) contra un exèrcit molt superior en nombre però injust i cruel, i descriuen molt detalladament les atrocitats comeses pels croats a les terres catalanes: matances, violacions, saqueig dels temples, destrucció de relíquies, etc... Potser un dels fets més cruents d'aquella guerra va ser el setge d'El- na, la població de la qual, després d'una heroica resistència, va ser brutalment massacrada per l'exèrcit francès, en una macabra reedició del cèlebre "*Tuez-les tous! Dieu reconnaîtra les siens!*" amb què el cardenal Amalric i els soldats de Simon de Montfort van arrasar Tolosa durant la croada contra els albigesos.³¹ Evidentment, un autor com Muntaner no es podia estar

31. La versió més completa i acostada als fets és, sens dubte, la de Bernat Desclot: "Mas lo poder de foa era tan gran, e donaren-los tantes batalles, que ans que d'aquí-s partissen preseren la vila per força, e entraren dins e lexaren-se anar a hòmens e a fembres e a infants, axí que no y guardaven nulla res. E entraven en les sglésies de la vila e robaven-les, e trencaven les creus e les ymatges dels sants que y éran, e gitaren-ho tot a perdicó, e gitaren les relíquies dels sants que y éran; e prenien los infants petits e batièn-ne les parets, e puyes jahien e forçaven les femres vídues e poncelles e les altres, e no y guardaven reverència d'església ni d'altar, ans jahien

d'extreure la corresponent moralització d'aquell acte de barbàrie: aquest era —ens deia— el profit de les indulgències atorgades pel papa a aquella colla d'assassins despietats: “E així, veus, senyors, *ab qual devoció e perdonança ells anaven*, ne nostre senyor ver Déus con pogra soferir aquesta crueltat tan gran que no en faés venjança” (c. 121, p. 769). La indignació era ben comprensible, perquè, com recullen les fonts franceses, abans de l'assalt final, el mateix cardenal Cholet, com a legat del papa, havia atorgat als assetjadors el perdó per la carniseria que estaven a punt de cometre. Nangis diu que ni tan sols el gest dels supervivents d'amaragar-se a l'església de la vila va ser respectat, i ens informa, a més, de quina era l'opinió que al representant del poder papal li mereixien els catalans, que el text defineix sense embuts com a “enemics de la cristiandat”:

Le legat sermonna et preescha aus François, et prist tous les pechiés sur luy quil avoient onques fais en toutes leurs vies, mais quil alassent sur les anemis de la crestentié bien et hardiement et quil ni espargnassent riens, comme ceux qui estoient escommeniés et dampnés de la foi crestienne. Quant les François oirent ce, si crierent a lassaut a pié et a cheval et getterent et lancierent a ceulz de dedens [...] Il brisierent les portes et abbatirent leurs murs en plusieurs lieux; si se bouterent ens de toutes pars. Si commencierent a crier a mort et a occirre hommes et femmes sans espargnier. Quant le peuple de la cité se vit si soupris, si commencierent a courre vers la maistre eglise ou il cuiderent avoir garant, mais riens ne leur valut; car les portes furent tantost brisiees. Si se ferirent en eulz les François, ne ni espargnerent hommes ne femme ne geunes ne chanu, que tout ne meissent a mort” (RHG, XIX, p. 531).

Per la seua crueltat, l'enemic no trigarà gens a guanyar-se la ira divina: el contingent croat haurà de patir la “guerra guerrejada” dels almogàvers i la perícia naval del gran Roger de Llúria, i serà gairebé exterminat per la providencial aparició d'una misteriosa pestilència que tothom en el bàndol aragonés interpretarà d'una forma inequívoca: “E parec-ho bé, que la ira de Déu los venc dessus, que tanta d'enfermetat se mès en ells, *que açò fo la major pestilència del món que anc Déus trametés a negunes gents*” (c. 128, p. 779).³² Els francesos hauran d'abandonar Catalunya humiliats i amb el moribund rei Felip en una llitera, en la fatídica jornada del Coll de Panissars. Per tot plegat, l'episodi de la croada queda convertit en una prova més de la tesi que unifica tota la *Crònica* i Muntaner enuncia als primers capítols: “E qui ab veritat guerreja e va, Déus lo exalça e li dóna victòria, e que ab poques gents fa vençre e destrovir moltes qui ab supèrbia e malvestat van e es fien més en llur poder que en lo poder de Déu” (c. 1, p. 610). I la conclusió de l'empordanenc és clara: Déu confon el papa i el rei francès perquè l'irriten l'orgull irrefrenable i els pecats de la seua gent. O, com ho diria Desclot: “Nostra Senyor [...] tota vegada mantén los humils e poneix los argullosos” (c. 160; V, p. 93). Vet ací, un cop més, el triomf de la vella proclama bíblica: “Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam” (I Pt 5:5, Iac 4:6).

ab elles aquí enleix, e puy quant hi havien jagut aytant com sa volían, hocehien-les e nafraven-les malament, que no y valia mercè clamar ne cridar, ne nulla res; que hanch tan gran legesa ne tan gran crueltat no fo feta per gents de neguna ley, crestians, ne juheus, ne serraïns, ne pagans, que major crueltat fo que quella del rey Harodés quant féu ociure los Ignocents en la ciutat de Batllem [...] Mas sol aquest peccat los daguera destrovir tots, com sí-s féu aquest ab d'altres que puy ne feren, e compraren-ho bé” (c. 141, IV, ps. 147-148). *Cfr.* amb el c. 121 de Muntaner, on el fet apareix notablement alterat.

32. És l'episodi de la pesta de Girona, que va donar lloc a la cèlebre llegenda de les mosques de sant Narcís. Sobre aquest tema, *vid.* les aportacions de CORTADELLAS (1998), VALSALOBRE (2003) i AGUILAR (en premsa).

2. CONCLUSIONS

Si centrem la nostra anàlisi en els capítols de la *Crònica* referents a la conquesta de Sicília, ens trobarem amb una figura que juga un paper crucial: la del papa Martí IV. En la seua glorificació dels fets del casal d'Aragó, Muntaner reserva a aquest pontífex un rol clarament antagonista: en permanent conspiració amb els grans enemics dels comtes-reis (els Capet de França o els Anjou de Nàpols) i reduït a la condició de titella dels seus designis, Martí tracta d'impedir l'expansió aragonesa per tots els mitjans al seu abast, com el de la terrible excomunió. Així, la *Crònica* denuncia aquesta actitud servil del papat, que no només perjudica els interessos catalans, sinó que s'oposa, a més, a la voluntat dels cels, atès que hom identifica constantment amb aquesta els èxits dels catalano-aragonesos. En efecte, Déu ha escollit els reis d'Aragó com a braç protector del poble cristià, i ho ha fet en detriment d'altres cases reials (com la de França), perquè, amb els seus actes (les conquestes de València i Mallorca ho proven suficientment), els reis d'Aragó demostren ser els prínceps més compromesos en la defensa i exaltació de la fe catòlica de tota la cristiandat. La situació plantejada per la *Crònica* troba la seua correspondència en els relats de les cartes reials diplomàtiques o relacions de procuradors, que, amb un to espontani i marcadament oral, reproduïxen les converses entre els agents reials i papes com Bonifaci VIII, Clement V o Joan XXII, i ens mostren amb freqüència un pontífex no gens favorable envers Catalunya-Aragó, al qual els catalans han de recordar, com fa Muntaner, que els seus reis "són estats aparellats e són axí con negun altre príncep del món a tot servey e honor de la sancta esgleya".

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AA *Acta Aragonensia Vid.* FINKE (1966-1968).
- AGUILAR, J.A. (2004): "*Fieri pax per eum*: Carles II d'Anjou a la *Crònica* de Muntaner", dins *Estudis Romànics*, XXVI, p. 90-110.
- AGUILAR, J.A. (en premsa): "*De plaga muscarum*: els mals de França a les cròniques catalanes medievals", dins *Actes del XIIIè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Girona, setembre de 2003.
- AMARI, M. (1969): *Guerra del Vespro Siciliano*, Palermo, Flaccovio, 2 vol.
- BALUZE, E. (1693): *Vitae paparum avinonensium*, París.
- BARRAU-DIHIAGO, L. (1925): *Gesta Comitum Barcinonensium*, Barcelona, Fundació Rabell i Cíbils, Viuda Romaguera.
- BARTOLOMEO DA NEOCASTRO (1728): *Historia Sicula*, ed. a cura de L.A. Muratori dins *Rerum Italicarum Scriptores*, Milà, vol. III.
- BERCHON, E. (1896): *Histoire du pape Clément V*, París.
- BÖHMER, F.F. (1898): *Regesta imperii*, ed. a cura d'O. Redlich, Innsbruck.
- BOUQUET, M. *et alii* (1737-1904): *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, París, Imprimerie Nationale *et alibi*, 24 vol.
- CARTELLIERI, O. (1904): *Peter von Aragon und die Sizilianische Vesper*, Heidelberg.
- COLL I ALENTORN, M. (1991): *Historiografia*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CORTADELLAS, A. (1998): "Les Mosques de Girona: erudició i fantasia", dins *Revista de Girona*, 190, p. 44-47.

- DESCLOT, B. (1949-1951): *Crònica*, ed. de M. Coll Alentorn, Barcelona, Editorial Barcino ("Els Nostres Clàssics", 62-66).
- FINKE, H. (1966-1968): *Acta Aragonensia: Quellen zur deutschen, italienischen, franzoesischen, spanischen, zur Kirchen-und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327)*, Aalen, 3 vol.
- FINKE, H. (1902): *Aus den Tagen Bonifaz VIII*, Münster.
- GEANAKOPLIS, D. (1959): *Emperor Michael Palaeologus and the West. A Study in Byzantine-Latine relations*, Cambridge (Mass.).
- GIUNTA, F. - GIUFFRIDA, A. (1972): *Acta Siculo-Aragonensia II. Corrispondenza tra Federico III di Sicilia e Giacomo II d'Aragona*, Palermo, Società Siciliana per la Storia Patria.
- GREGOROVIVS, F. (1897): *History of the City of Rome*, Londres.
- HAUF, A.G. (1993): "Ramon Muntaner, *Crònica*", dins Gumbrecht, H.U. i Tillmann-Bartylla, D. (dirs.): *La literature historiographique des origines a 1500*, Heidelberg, Carl Winter Universitaetsverlag (*Grundriss der romanischen literaturen des Mittelalters*, 11, 2).
- HAUF, A.G. (1994): La dama de Rodes: tècnica i energia boccacciana en un novellino del *Tirant lo Blanch*", dins Antoni Ferrando i Albert Hauf (ed.), *Miscel·lània Joan Fuster: estudis de llengua i literatura*, VIII, València-Barcelona, Departament de Filologia Catalana (Universitat de València)-Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat ('Biblioteca Abat Oliba', 143), p. 79-118.
- HAUF, A. G. (1998): "Sinó per la fe de Jhesucrist" (*Tirant lo Blanch*, c. 403)", dins *Cultura i Humanisme en les Lletres Hispàniques (s. XV-XVI)* (*Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, gener-juny LXXIV, 1), p. 49-75.
- HERDE, P. (1979): *Karl von Anjou*, Stuttgart.
- JAUME I (1991): *Llibre dels fets del rei En Jaume*, ed. a cura de Jordi Bruguera, Barcelona, Barcino, 2 volums (ENC, "Col·lecció B", 10-11).
- KÖNIG, L. (1894): *Die päpstliche Kammer unter Clemens V*, Viena.
- LANGLOIS, C.V (1887): *Le règne de Philippe III le Hardi*, París.
- OLIVIER-MARTIN, F. (ed.) (1901-1935): *Les registres de Martin IV (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome, vol.XVI)*, París.
- Libre de les conquestes de Sicília, ms. BC 2084.
- MARTÍNEZ FERRANDO, E. (1950): *Jaime II de Aragón. Su vida familiar*, Barcelona, CSIC-Escuela de Estudios Medievales, 2 vol.
- MARTORELL, J. (1990): *Tirant lo Blanch*, ed. a cura d'A.G. Hauf i V.J. Escartí, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 2 vol. ("Clàssics valencians", 7-8).
- MOLLAT, M. (1924): *Les papes de Avignon*, París.
- MÜLLER, C. (1880): *Der Kampf Ludwigs mit der römischen Kurien*, Tübingen.
- POTTHAST, A. (1875): *Regesta Pontificum Romanorum*, Berlín, 2 vol.
- RANIERI SARDO (1963): *Cronaca di Pisa*, ed. a cura d'O. Banti, Roma, Istituto Storico per il Medio Evo.
- RAYNALDUS, O. (1872): *Annales Ecclesiastici*, Bar le Duc, vol.XXIV.
- RHG *Recueil des Historiens des Gaules et de la France* Vid. BOUQUET, M. et alii (1737-1904).
- RUNCIMAN, S. (1979): *Vísperas Sicilianas: una historia del mundo mediterráneo a finales del siglo XIII*, Madrid, Alianza.
- SALAVERT, V. (1954): *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón (1297-1314)*, Madrid, 2 vol.
- SCHOLZ, R. (1911): *Umbekannte kirchenpolitische Streitschriften aus des Zeit Ludwigs des Bayern (1327-1354). Analysen und Texte*, Rom. 1911, vol. II, ps. 453-480.

- SILVA, P. (1913): *Giacomo II d'Aragona e la Toscana: 1307-1309*, dins *Archivio Storico Italiano*, LXXI, vol. 41.
- SOLDEVILA, F. (1963): *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*, Barcelona, Eidos.
- SOLDEVILA, F. (1971): *Les Quatre Grans Cròniques*, Barcelona, Selecta.
- SOLDEVILA, F. (1995): *Pere el Gran*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- TABACCO, G. (1953): *La casa di Francia nell'azione politica di papa Giovanni XXII*, Roma.
- ULLMANN, W. (1997): *Historia del pensamiento político en la Edad Media*, Barcelona, Ariel.
- VALSALOBRE, J. (2003): "El senyor de les mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle XVII i el patriotisme sacre a la Catalunya moderna", dins *Revista de Catalunya*, 189, p. 67-100.
- WIERUSZOWSKI, H. (1971): *Politics and Culture in medieval Spain and Italy*, Roma (= Edizioni di Storia e Letteratura, 121).
- ZURITA, J. (1978): *Anales de Aragón*, ed. a cura d'A. Canellas López, València, Anubar, 8 vol.

RESUM

L'article té com a objecte d'estudi la visió que la *Crònica* de Ramon Muntaner ens dona de les relacions entre el papat i els reis de la Casa d'Aragó, amb especial atenció als capítols que narren la Guerra de les Vespres Sicilianes. Amb l'ajuda de les cròniques i de les fonts documentals coetànies del cronista de Peralada, l'autor analitza el rol que el pontífex romà juga en el relat dels esdeveniments que duren a la conquesta de Sicília pels catalans. La versió de Muntaner insisteix sempre en l'ànim sincer i devot del rei aragonès Pere el Gran, que projecta una expedició per convertir Tunis a la verdadera religió, i que finalment es veurà forçat a abandonar el seu somni a causa de l'actitud freda i desconfiada de la Santa Seu. Per contra, la *Crònica* desacredita hàbilment la figura del papa Martí IV, que se'ns presenta com un personatge submís als designis de França i de Carles d'Anjou, incapaç de vetllar com cal pel bé de la cristiandat i poc considerat amb els esforços dels reis catalans per difondre i exaltar la fe catòlica, percepció que troba sovint una clara correspondència en moltes de les relacions d'ambaixadors catalans a la cúria romana que d'aquest període se'ns han conservat.

MOTS CLAU: Muntaner, papat, Pere el Gran, Tunis, Sicília, propaganda política, historiografia medieval, fonts documentals.

ABSTRACT

The aim of this article is to examine the view that Ramon Muntaner's *Crònica* gives us of the relations between the papacy and the monarchs of the House of Aragon, and pay special attention to the chapters on the War of the Sicilian Vespers. With the assistance of the chronicles and documentary evidence from the time of the chronicler of Peralada, the author analyses the role played by the Roman Pontiff in the account of the events leading up to the conquest of Sicily by the Catalans. Muntaner's version insists consistently on the sincerity and devoutness of the Aragonese king Peter the Great, who plans an expedition to convert Tunis

to the true religion, and is finally forced to abandon his dream through the coldness and distrust of the Holy See. On the other hand, the *Crònica* cleverly discredits the figure of Pope Martin IV, who is depicted as a puppet of France and Charles of Anjou, incapable of protecting effectively the interests of Christianity, and showing little respect for the efforts of the Catalan kings to spread and exalt the Catholic faith, a perception often found in many of the records of Catalan ambassadors to the Roman Curia that have survived from this period.

KEY WORDS: Muntaner, papacy, Peter the Great, Tunis, Sicily, political propaganda, medieval historiography, documentary evidence.